

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2023

Lucie Sýkorová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Architektonické dědictví v západních Čechách

(profánní stavby)

Historie stavby městského divadla J. K. Tyla v Plzni

Lucie Sýkorová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Architektonické dědictví v západních Čechách

(profánní stavby)

Historie stavby městského divadla J. K. Tyla v Plzni

Lucie Sýkorová

Vedoucí práce:

Mgr. Zdeňka Michalová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Lucie Sýkorová

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Zdeňce Michalové, Ph.D. za odborné vedení a také za podnětné a cenné rady poskytované při zpracování této bakalářské práce. Dále bych chtěla vyjádřit velké díky mé rodině a přátelům, kteří mi byli podporou po celou dobu mého studia.

Obsah

1. Úvod	1
2. Historie divadelních staveb před výstavbou budovy Divadla J. K. Tyla.....	3
3. Vyhlášení veřejné soutěže	5
4. Průběh stavby budovy Divadla J. K. Tyla.....	7
5. Vnější výzdoba	13
6. Výzdoba interiéru	14
6.1 <i>Sochařská výzdoba.....</i>	<i>14</i>
6.2 <i>Malířská výzdoba.....</i>	<i>15</i>
7. Opona.....	15
8. Slavnostní otevření divadla města Plzně.....	16
9. Divadlo v proměnách času – důležitá data a události.....	18
10. Novodobá rekonstrukce 80. léta	25
11. Závěr	33
12. Seznam použité literatury	35
12.1 <i>Tištěné zdroje.....</i>	<i>35</i>
12.2 <i>Archiválie.....</i>	<i>37</i>
12.3 <i>Elektronické zdroje</i>	<i>42</i>
17. Seznam obrázků.....	45
13.1 <i>Obrazová příloha.....</i>	<i>46</i>
Resumé.....	66

1. Úvod

Ve své bakalářské práci Architektonické dědictví v západních Čechách (profánní stavby) se zabývám historií stavby městského divadla J. K. Tyla v Plzni. Cílem této práce je zachytit období před uskutečněním této historické stavby a následnou výstavbu budovy až po její rozsáhlou rekonstrukci realizovanou v 70. a 80. letech 20. století.

Úvod první kapitoly popisuje počátky divadelní tvorby a vznik ochotnických společností. Je zde představeno první kamenné divadlo, jenž bylo vystavěno v klasicistním stylu a umístěno do středu historického centra města Plzně. Dále je nastíněn vývoj národního obrození, který měl vliv na spor mezi zastánci českého a německého jazyka, což ovlivňovalo repertoár divadla. Druhá kapitola se zabývá vyhlášením veřejné soutěže na divadlo. Jsou zde uvedena kritéria stanovená stavebním programem a je popsán průběh soutěže, na kterou dohlížela odborná porota. Třetí část práce podrobně mapuje samotný průběh výstavby nové budovy divadla, tj. od položení základního kamene až po moderní a pokrokové technické vybavení interiéru stavby. Čtvrtá kapitola představuje vnější sochařskou a plastickou výzdobu a současně i její autory. Část, jež se věnuje vnitřní výzdobě, je rozdělena do dvou podkapitol, z nichž jedna je věnována sochařské výzdobě a druhá výzdobě malířské. Kapitola šestá se podrobně zaměřuje na unikátní plzeňskou oponu, včetně představení života jejího významného autora. Další kapitola zmiňuje rok 1902 a slavnostní otevření divadla s vylíčením velkolepých oslav, které tuto událost doprovázely. Dále navazuje část práce, která chronologicky popisuje vývoj divadla v proměnách času. Poslední kapitola podrobně dokumentuje dílčí kroky samotné rekonstrukce a znovuotevření Divadla J. K. Tyla.

K naplnění výše uvedeného cíle mé bakalářské práce bylo čerpáno z historického průzkumu archívů na území města Plzně a využito mnoho zdrojů dostupné literatury období 19. a 20. století. Při vypracování této práce bylo čerpáno ze čtyř různých zdrojů. Prvním a jedním z nejdůležitějších pramenů je kniha **Nové divadlo král. města Plzně: na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902**, kterou napsal sám architekt divadla

Antonín Balšánek. Spoluautorem této knihy je zadavatel stavby Josef Čipera. Zajímavostí je, že tato kniha je přístupná pouze ve Státní vědecké knihovně plzeňského kraje (dále jen SVKPK) a v archivu Divadla J. K. Tyla po telefonickém objednání a výhradně prezenčně. Dalším důležitým knižním zdrojem je kniha, od Františka Kříže **Divadlo města Plzně v letech 1902 – 1927: Jubilejní spisek**, kterou se mi podařilo zakoupit v antikvariátu. Dále byly použity zdroje: ze SVKPK digitalizované Plzeňské listy z roku 1902, internetové stránky poskytující informace týkající se databáze divadel. Důležitým zdrojem podkladů byly návštěvy Archivu města Plzně, Archivu Divadla J. K. Tyla a Archivu Národního památkového úřadu. Archiv města Plzně disponuje velmi rozsáhlým fondem, jenž je zaměřen na budovy divadel v Plzni. Při práci bylo využito velké množství archiválií, s nimiž muselo být velmi opatrně manipulováno. Posledními a neméně důležitými zdroji, které byly v této práci využity, jsou: obrazová dokumentace archivu Divadla J. K. Tyla, který je po telefonické domluvě přístupný a samotná návštěva Divadla J. K. Tyla s komentovanou prohlídkou o architektuře budovy, zákulisí a místa, kam se návštěvník divadla běžně nedostane.

2. Historie divadelních staveb před výstavbou budovy Divadla

J. K. Tyla

Nejstarší zprávy o divadelních společnostech, které položily pomyslný základní kámen plzeňské divadelní tvorbě, pocházejí z přelomu 18. a 19. století. Jednalo se převážně o německé ochotnické společnosti, jež vystupovaly v plzeňských hostincích. První české divadelní vystoupení se konalo 6. dubna 1818. Jednalo se o Kotzebuovu frašku *Roztržítí*, kterou v Plzni zahrála Šantrochova divadelní společnost, jež zde působila od roku 1818.¹ Tato společenská událost se těšila velikému ohlasu, což dokazuje brzké konání další české hry dne 11. května 1818 *Osvobození Plzně od Táboritů r. 1434*, jejímž autorem byl plzeňský purkmistr Emanuel David. Zájem o představení hraná v českém jazyce nutil i německé divadelní ochotnické společnosti hrát česky. Jednou takovou společností byla Himlerova ochotnická skupina, jejímž členem byl mladičkový jednadvacetiletý Josef Kajetán Tyl. Tento český dramatik přišel do města Plzně s jasnou myšlenkou a odhodláním dosáhnout cíle v podobě vytvoření samostatné české ochotnické společnosti.²

První divadelní budovy [1] se bezmála desetitisícová Plzeň dočkala dne 12. listopadu 1832. O její výstavbu se zasloužil purkmistr Martin Kopecký. Stavbu projektoval architekt Lorenzo Sacchetti a vyrostla pod vedením stavitele Františka Filause. Jednalo se o menší divadlo s kapacitou pro 650 – 800 diváků, postavené v klasicistním stylu na obdélníkovém půdorysu. Místo budova zaujímal na rohu dnešní Riegrovy ulice a sadů Pětatřicátníků. V průčelí, které směřovalo do Riegrovy ulice, byly umístěny dva dórské sloupy, za nimiž se nacházely tři vchody do divadla. Portál měl rovný překlad a nad ním byl trojúhelníkový štít (fronton) zdobený nápisem *SERIA EST VITA, HILARIS EST ARS – Vážný je život, ale radostné je umění*. Později v roce 1863 proběhla rekonstrukce divadla, na kterou dohlížel stavitel Václav Daniel. Kromě stavebních úprav dostalo divadlo též novou oponu, kterou namaloval František Sequens a která byla kopií obrazu Guida Reniho *Aurora* [2].³

¹ ČEPELÁK, Václav et al. *Dějiny Plzně. II, Od roku 1788 do roku 1918*. s. 29.

² *Sto let českého divadla v Plzni: 1865-1965*. s. 9.

³ PURKERT, Jan. *Databáze divadel: Městské divadlo Lorenzo Sacchetti. Theatre architecture*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?theatreId=966>>

V divadle se hrálo převážně v německém jazyce. Snahou však bylo, aby se psala kvalitní díla v krásném českém jazyce tak, aby tomu rozuměli i prostí lidé, tudíž vzrůstala potřeba místního obyvatelstva po zřízení českého divadla. Na jaře roku 1865 městské zastupitelstvo ustanovilo užívání budovy divadla pro nadcházející sezónu výhradně české společnosti. Tedy 1. listopadu 1865 je den, kdy byla v Plzni zřízena stálá česká divadelní scéna.⁴ Díky této události nebylo v repertoáru představení slyšet jen německý jazyk, ale byly zařazovány také hry v českém znění. Oba národnostní rivalové se dostávali do častých sporů, ve kterých hrála divadelní nadvláda velikou roli. Tento boj byl ukončen výsledkem voleb roku 1868, kdy čeští zastupitelé protistranu přehlasovali a vyhráli volby. Následkem toho němečtí obyvatelé Plzně přišli o domovskou scénu/divadlo.⁵ Tato skutečnost vedla německé etnikum k založení spolku Deutscher Theaterverein a následnému vybudování jejich vlastního divadla [3]. Tuto stavbu navrhl architekt Josef Niklas a stavbyvedoucím byl zvolen Martin Stelzer. Jednalo se o novorenesanční budovu, která se nacházela v zástavbě na místě dnešní Komerční banky v Goethově ulici. Divadlo pojmovalo 875 – 1000 diváků a oproti divadlu v Riegrově ulici bylo kvalitnějšího a lepšího provedení. Divadlo zahájilo svůj provoz 21. října 1869.⁶

Plzeň tak měla na konci 19. století dvě divadla, jedno pro české vyznavače divadelní scény a druhé pro německé občany. Ačkoliv se na divadlo v Riegrově ulici vynaložily na opravu nemalé obnosy, nebylo možné odstranit zásadní technické nedostatky.⁷ Zároveň samotná budova z hlediska kapacity nesplňovala potřeby rozrůstajících se plzeňských obyvatel. V této době již měla Plzeň 50 221 obyvatel.⁸ Půjčky uzavírané v té době na stavební úpravy města byly využívány pro nutné opravy a stavby nových funkčních budov. Na záchranu chátrajícího divadla již nezbyvaly žádné finanční prostředky. Této situaci nepřispěl ani boj s německou menšinou o moc

⁴ Sto let českého divadla v Plzni: 1865-1965. s. 32.

⁵ PURKERT, Jan. Databáze divadel: Německé divadlo Plzeň. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Plze%C5%88&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreId=500>

⁶ PURKERT, Jan. Databáze divadel: Německé divadlo Plzeň. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Plze%C5%88&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreId=500>

⁷ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 3.

⁸ KRÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 13.

v zastupitelstvu, který zmařil několik návrhů na půjčky, jež byly nakonec využity na opravy, výstavbu a zvelebování rychle rostoucího města. Zlom nastal až roku 1886. Jednotná shoda v obecním zastupitelstvu při schválení půjčky umožnila výstavbu vodovodu a mostu v Pražské ulici. Další půjčky byly připravovány v letech 1894 a 1895 a součástí těchto návrhů byla i částka ve výši 700 000 korun na stavbu nového městského divadla.⁹ Dne 20. prosince 1895 obecní zastupitelstvo stavbu schválilo a vyžádalo si od vídeňského architekta Antonína Hrubého předběžné vypracování projektu.¹⁰

3. Vyhlášení veřejné soutěže

Veřejná soutěž byla na doporučení městské rady vyhlášena obecním zastupitelstvem 2. června 1886 [4]. Součástí soutěže bylo udělení cen za první, druhé a třetí místo v hodnotách 2500 korun, 2000 korun a 1500 korun. Stavební program vyžadoval výstavbu budovy o dvou poschodích a přízemí pro celkem 1050 až 1250 osob, z toho mělo být 140 sedadel v polootevřených lóžích, 500 standardních hledištních sedadel a 410 až 610 míst určených k stání. V hlavní části byl požadavek na prostorný vestibul, z něhož měl být pohled na schodiště vedoucí do dalších pater. Byl zde též brán zřetel na bezpečnostní hledisko, z tohoto důvodu mělo být z divadla vícero východů. Prostor pro orchestr měl být nízko položený, aby nebránil ve výhledu divákům, jež seděli v hledišti. Další požadavky byly provozního charakteru a týkaly se toalet a šaten, které měly být umístěny v každém poschodí. U těchto prostor byl kladen důraz na technické parametry jejich dobrého odvětrání. Pro první patro pak bylo požadováno vkusné prostorné foyer¹¹, cukrárna, lékařský a inspekční pokoj. Do druhého poschodí architekti umístili menší foyer se vstupem na terasu. Své využití měl i suterén, který disponoval zařízením sloužícím pro provoz budovy, a to jak ventilačním, elektrickým, tak i vytápěcím. Stavební program zahrnoval pokoje pro všechny účinkující (herce, hudebníky, sólisty, kapelníka), zaměstnance (ředitele, režiséra, strojmistra, domovníka) a také místnost pro krejčové. Nutností byl i sklad na uhlí a rampa pro koně, v případě jejich vystupování na jevišti. Uzávěrka pro odevzdání architektonických návrhů byla stanovena na 15. září 1896. V porotě usedli profesori Vysoké pražské technické školy Jiří

⁹ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 3.

¹⁰Tamtéž, s. 4.

¹¹ „Foyer [foajé i foajér] předsálí v divadle, koncertním sále, kině ap. sloužící k společenskému styku a osvěžení o přestávkách.“ PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. Akademický slovník cizích slov. s. 244.

Pecold a Josef Schulz, purkmistr JUDr. Václav Peták, člen městské rady Hynek Schiebl, stavitelé Eduard Kroh a František Kotek a ředitel plzeňského městského stavebního úřadu Emil Štěpánek. O zaslání požadavků stavebního programu zažádalo celkem 60 uchazečů, ovšem do termínu odevzdání bylo zasláno pouze 13 návrhů, ze kterých bylo po důkladném posouzení vybráno 6 nejlepších.¹²

Verdikt poroty byl překvapivý, protože první místo nezískal žádný z předložených návrhů. Ovšem druhé místo obsadily hned dva návrhy, a to projekt s heslem **A H** od architekta Václava Bürgera ze Sadské Kamenice a projekt s heslem **Ars artí** [5] od vídeňských architektů Františka Krásného a Josefa Hoffmana. Dle nastavených pravidel si tito pánové odnesli cenu v hodnotě 2000 korun. Třetí příčku s odměnou ve výši 1500 korun obsadil společný projekt s heslem **Ventura in Concordia** architekta Aloise Čenského a architekta Karla Kepky [6]. Porota se dále usnesla k zakoupení dalších tří stavebních návrhů, každého za 1000 korun. Jednalo se o návrhy s heslem **Dionysos** [7] architekta Antonína Balšánka, **Smetana** architekta Františka Krause a Josefa Tölka [8] a poslední zakoupený projekt byl s heslem **Svůj k svému** [9] od architekta Kundery a Müllera ze Štrasburku. Všechny návrhy měly být podkladem k vypracování konečného projektu městského divadla v Plzni.¹³

Většina projektů obsahovala na tehdejší dobu jasné a technicky zvládnutelné prvky, které se týkaly vysokého provaziště s vnější provazištní věží a standardního uspořádání postranního jevištního prostoru, kam většina architektů umístila šatny, zkušebny a kanceláře. Též návrhy hledišť měly klasický tvar písmene U nebo tvar podkovy. Výjimkou byl kruhový návrh hlediště od architekta Antonína Balšánka. Veškeré návrhy se shodovaly v uspořádání lóží, jež byly situovány po stranách, a střední část obsahovala elipsově stupňovité zvedající se řady sedadel. Všichni projektanti dodrželi zákonnou povinnost odděleného přístupu do jednotlivých pater. Návrhy byly většinou zpracovány v novorenesančním stylu a projekty Krause s Tolkem a Balšánkův projekt byly navrženy diagonálně k přilehlé křížovatce sadů Pětatřicátníků.¹⁴

Na doporučení profesora Schultze a profesora Pacolda byl zastupitelstvu města Plzně předložen návrh nevyhlašovat novou soutěž se záměrem najít vítězný projekt, nýbrž

¹² ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902, str. 5–8.

¹³ Tamtéž, s. 8-9.

¹⁴ HILMERA, Jiří. Česká divadelní architektura. s. 57-58.

bylo doporučeno svěřením vypracování nového projektu městského divadla architektu Antonínu Balšánkovi [10].¹⁵ Tento český architekt se narodil roku 1865 v Českém Brodě a vystudoval Vysokou školu technickou v Praze. Byl všestranně nadaným nejen architektem, ale i kreslířem a akvarelistou. Věnoval se hlavně renesančnímu stylu s prvky secese. Mezi jeho díla patřila například spolupráce na Mostu Legií v Praze, Muzeum hlavního města Prahy, Obecní dům v Praze, budova Městského divadla v Pardubicích a Podlipanské muzeum v Českém Brodě.¹⁶ Balšánek se kromě projektování věnoval i pedagogické činnosti a dějinám architektury. V roce 1902 vydal dílo **Štíty a motivy attikové v české renaissanci** a dále byla také vydána jeho srovnávací architektonická studie **Architektura střech doby barokové v Praze**. Všechna jeho díla byla doplněna vlastními ilustracemi. Antonín Balšánek byl uznávaným urbanistou, což dokazují jeho rozsáhlé urbanistické kompozice.¹⁷ V roce 1901 – 1908 vedl magistrální regulační kancelář. Mezi jeho práce patřil i regulační plán Malé strany v Praze. Účastnil se také plánu na rozvoj Velké Prahy.¹⁸ Usnesení o schválení architekta Balšánka bylo obecním zastupitelstvem vydáno 23. prosince 1886. Balšánek musel městské radě předložit projekt a finanční plán na stavbu divadla. V prvním návrhu překročil požadovanou výši rozpočtu a byl nucen svůj záměr se zohledněním veškerých výhod přepracovat. Upravený projekt byl obecním zastupitelstvem 24. května 1889 schválen. Stavební povolení bylo vydáno purkmistrovským úřadem dne 20. ledna 1899.¹⁹

4. Průběh stavby budovy Divadla J. K. Tyla

Realizace stavby probíhala na přelomu 19. a 20. století za vlády císaře Františka Josefa I.²⁰ a jako ideální místo bylo Městskou radou města Plzně vybráno rozmezí tehdejších Štěpánových a Nejedlého sadů. Aktuální mapy zakreslují toto území jako Smetanovy sady a sady Pětatřicátníků. V roce 1880 se na tomto místě nacházel park

¹⁵ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 9.

¹⁶ *Prázdné domy*. Architekti. Balšánek Antonín. [online]. [cit. 10. 3. 2023]. <<https://prazdnedomy.cz/domy/architekti/detail/78>>

¹⁷ LUKÉŠ, Zdeněk. Mistr konzervativních kompozic. Významný architekt Antonín Balšánek zemřel před 100 lety. *Lidovky.cz* [online]. 12. února 2021 [cit. 2023-04-22]. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/relax/design/mistr-konzervativnich-kompozic-vyznamny-architekt-antonin-balsanek-zemrel-pred-100-lety.A210209_105359_in-bydleni_ape>

¹⁸ *Digitální knihovna*. Portréty z archivu. [online]. [cit. 11. 4. 2023]. <<https://www.digitalniknihovna.cz/knav/view/uuid:c5273e8c-cefa-4628-9abf-720ccf860542?article=uuid:d4ef1b93-a916-4a11-9c32-20654a82df30>>

¹⁹ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 9.

²⁰ Tamtéž, s. 30.

s rybníčkem, jehož součástí byl i vodopád [11]. Rybníček byl domovem labutí, čápů, divokých kachen a také zlatých rybek.²¹ Zemský zákon z roku 1887 však nařizoval povinnost stavět nová divadla pouze ve volném prostranství, a to pozemek s rybníčkem rozhodně splňoval. Tento svažité pozemek byl pro stavbu ideální a stavitelům ušetřil výdaje za potřebné výkopové práce.²² Další výhodou tohoto pozemku byla jeho poloha ve středu města s velmi dobrou dostupností pro občany Plzně. V poslední řadě se zde skýtala možnost výstavby budovy tak, že na ni bylo možné pohlédnout ze všech stran.²³

Položení základního kamene se uskutečnilo 30. března 1899.²⁴ Novorenesanční budova obdélníkového tvaru s členitou fasádou byla jako jediná v blízké zástavbě postavena diagonálně a její vstup směřoval do Husovy ulice.²⁵ Tento hlavní vstup se třemi vchody do vestibulu byl umístěn v podjezdu, nad nímž byla otevřená venkovní terasa. Celkový vnější pohled na stavbu dává najevo vnitřní uspořádání divadla a jeho dvě hlavní části jeviště a hlediště. Z úsporných důvodů byly na stavbu použity převážně zdící cihly spojované buď cementovou maltou, nebo dvousložkovou maltou s dobrými vlastnostmi odolávající klimatickým podmínkám. V malé míře byl použit lochtínský pískovec. Ve vestibulu a foyer byla použita leštěná žula a mramor.²⁶ Stropy v celém objektu byly betonové a potažené izolační nátěrovou hmotou. Stavba byla v průběhu realizace pozdržena o tři čtvrtě roku z důvodu pozdního dodání železné konstrukce. Mostárna akciových závodů Škodových v Plzni nemohla požadovanou konstrukci vyrobit z důvodu stávký havířů.²⁷ Tato konstrukce se nacházela jak v hledišti, tak i na jevišti. „*V celku vážila pevná konstrukce hlediště i jeviště 380.000 mtc.*“²⁸

²¹ RŮŽIČKA, David. Plzeňská tajemství. s. 105.

²² JAVORIN, Alfred. Divadla a divadelní sály v českých krajích. I. díl. s. 172.

²³ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 30.

²⁴ HILMERA, Jiří. Česká divadelní architektura. s. 58.

²⁵ BERNHARDT, Tomáš et al. Plzeň: průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti. s. 107.

²⁶ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K slavnostnímu týdnu plzeňskému. [online]. Ročník 38. 24. 9. 1902. č. 218. s. 1. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <<https://ndk.cz/view/uuid:d07abb00-7765-11de-a243-000d606f5dc6?page=uuid:f78fbfef-977a-40b9-980b-bdefe0c2ee7c>>

²⁷ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902, str. 19

²⁸ Tamtéž, s. 18–19.

Budova byla dispozičně rozdělena na šest částí [12]:

I. Suterén disponoval sklepem, kotelnu, jevištním propadlem, skladištěm nábytku a dekorací, kuchyní pro domovníka, západním propadlem, regulační místností a hasičskou stanicí.²⁹

II. Mezanin skrýval kotelnu, akumulátory, sklad na uhlí, komoru na usazování prachu a strojovnu. Dále zde byl pokoj pro domovníka a salon pro ředitele. Levá strana od jeviště patřila pánským šatnám, místnostem pro smyčcové nástroje a notovému archivu. Protější strana byla určena dámským šatnám, pokoji strojmistra a místnosti pro dechové nástroje. Z mezaninu byl samostatný vstup do orchestřiště, které bylo situováno níž než jeviště a tím bylo zabráněno, aby orchestr stínil ve výhledu divákům.³⁰

III. Přízemí, do kterého se vstupovalo hlavním vestibulem, bylo vybaveno pokladnami a „*hlavním schodištěm o dvojité větvi*“³¹. Ze dvou postranních vestibulů bylo možné vyjít jak na venkovní terasy s výhledem do parku, tak po schodišti do lóžových prostor. Protilehlé šatny byly prostorné a hned vedle nich byly navrženy toalety zvlášť pro dámy a pány. Ostatní prostory a místnosti náležely skladišti kulis, skladišti nábytku, rekvizitárně, pokoji pro režiséra a v neposlední řadě se zde nacházela i pracovna ředitele divadla.³² Celé přízemí prostupovala okružní chodba, ze které vedly vstupy do hlediště o rozměrech 16 m na délku, 16 m na šířku a 13,5 m na výšku. Přízemí poskytovalo 219 míst k sezení, 100 až 150 míst k stání a 8 lóží, z nichž každá s kapacitou pro pět osob.

²⁹ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902, tab. 2.

³⁰ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy. K slavnostnímu týdnu plzeňskému*. [online]. Ročník 38. 23. 9. 1902. č. 217. s. 1-2. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:bf57d420-7765-11de-b9f4-000d606f5dc6?page=uuid:f1ac4e89-ab62-4fb5-86dc-2d9f11aa4691>

³¹ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy. K slavnostnímu týdnu plzeňskému*. [online]. Ročník 38. 23. 9. 1902. č. 217. s. 1. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:bf57d420-7765-11de-b9f4-000d606f5dc6?page=uuid:f1ac4e89-ab62-4fb5-86dc-2d9f11aa4691>

³² Národní technická knihovna: *Plzeňské listy. K slavnostnímu týdnu plzeňskému*. [online]. Ročník 38. 23. 9. 1902. č. 217. s. 2. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:bf57d420-7765-11de-b9f4-000d606f5dc6?page=uuid:f1ac4e89-ab62-4fb5-86dc-2d9f11aa4691>

Nejdůležitější část přízemí představovalo jeviště, které bylo členěno na hlavní jeviště o rozměrech 22 m x 13,3 m a zadní jeviště s rozměrem 12 m x 6,5 m. Hlediště a jeviště bylo rozděleno 10,5 m širokým a 7 m vysokým portálem.³³

IV. První poschodí bylo dispozičně členěno podobně jako přízemí. Bočními pasážemi se vstupovalo do okružní prostorné promenádní chodby. V tomto poschodí byl zakomponován bufet a pokoj pro lékaře. Hlediště skýtalo balkon, který obsahoval celkem 10 lóží. Jednou z nejrepresentativnějších místností v budově bylo prosklené foyer rozprostírající se v celé délce předního průčelí.³⁴

V. Druhé patro nabízelo 10 otevřených lóží a větší balkon. Celkem umožnilo sezení pro 100 osob. Nacházely se zde další terasy, dvě podélné při šatnách a jedna nad foyer.³⁵ Ve druhém patře se nacházel baletní sál, krejčovna, šatny baletního sboru a skladiště kostýmů.³⁶

VI. Za balkonem, jenž se nacházel ve druhém poschodí, umístil architekt galerii, která disponovala 145 nečíslovanými místy k sezení a 200 – 300 místy k stání.³⁷

Při výstavbě budovy byl kladen velký důraz na pohodlí budoucích návštěvníků divadla, proto byla instalace topení a ventilace navržena tak, aby splňovala přísná kritéria. Návrhem a provedením tohoto zařízení byla pověřena firma První českomoravská továrna na stroje v Praze. Topení v budově bylo navrženo zvlášť pro hlediště (parovdušné) a zvlášť pro ostatní místnosti (parní). Systém topení obsahoval dva trubkové kotle, každý s vlastním regulátorem tahu a tlaku. Kotle byly umístěné v kotelně ve sklepě pod hledištěm. Do těchto obrovských (32 m²) vrchem plněných kotlů se překlápěcími vozíky dopravovalo palivo. *„Vytápění hlediště založeno jest na tom základě, aby v jedné hodině přivedeno a odvedeno bylo do hlediště 18 000 m³ čerstvého vzduchu, na 18°C*

³³ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 14.

³⁴ Tamtéž, s. 14.

³⁵ Tamtéž, s. 14.

³⁶ Tamtéž, s. 15.

³⁷ Tamtéž, s. 14.

vyhřátého.³⁸ Tento teplý vzduch cirkuloval do prostor hlediště a mohl být ovládán regulačními ventily. Jevišťe bylo vytápěno na stejnou teplotu jako hlediště, a to hlavně z důvodu zamezení náhlého proudění studeného vzduchu při zvedání opony.³⁹

Vzhledem k cirkulaci vzduchu byla ventilace navržena tak, aby návštěvníci divadla nepocítili žádný dým, prach ani nečistoty, které by se mohly dostat do ventilačního a topného systému. Též vlhkost vzduchu byla zajištěna důmyslným zařízením. Hlavně v zimním období byly využívány odpařovací nádoby na zvlhčování vzduchu. Na půdě divadla byl nainstalován odsavač nežádoucího znečištěného vzduchu. Topný a ventilační systém byl v celé budově řízen v každém patře z hlavních místností pomocí elektrotermometrů dodaných firmou K. Grund v Praze.⁴⁰

Osvětlení bylo svěřeno firmě Fr. Křížík. Do budovy byl přiveden elektrický proud pomocí kabelu o průměru 2,5 cm, který mohl vést energii 25 kW. Pod vestibulem byla vystavěna strojovna, v níž byl transformátor obsahující motor a dynamo. Dále byla v tomto prostoru umístěna baterie o 120 člancích, která zabezpečovala dodávku elektrické energie i v době výpadku proudu. Hlediště bylo osvětleno hlavním tří kruhovým lustrem [13] o 208 žárovkách. Tento lustr byl součástí jeřábního systému, jenž umožňoval jeho spuštění do hlediště v případě nutných oprav. Lustr vážil 1800 kg a dodala ho firma Suda a Kotěšovec z Prahy. Všechna světla, kromě hlavního lustru a čtyř světel na hlavním schodišti, dodávala firma Fr. Křížík z vlastní výroby. Celkový počet lampiček svítících v celé budově byl 1473 kusů. Elektrickým proudem byly napájeny také obloukové lampy před budovou, odsavač nečistého vzduchu na půdě a celá ventilační jednotka.⁴¹ Nouzové osvětlení nebylo napojeno na elektrinu, ale bylo zajištěno 54 kusy svíчковých lamp.⁴²

³⁸ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K slavnostnímu týdnu plzeňskému. [online]. Ročník 38. 25. 9. 1902. č. 219. s. 1. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:0262f4b0-7767-11de-a5a9-000d606f5dc6?page=uuid:50473f4d-a2ff-45f7-acd0-cf1f7c610306>

³⁹ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K slavnostnímu týdnu plzeňskému. [online]. Ročník 38. 25. 9. 1902. č. 219. s. 1. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:0262f4b0-7767-11de-a5a9-000d606f5dc6?page=uuid:50473f4d-a2ff-45f7-acd0-cf1f7c610306>

⁴⁰ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K slavnostnímu týdnu plzeňskému. [online]. Ročník 38. 25. 9. 1902. č. 219. s. 1. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:0262f4b0-7767-11de-a5a9-000d606f5dc6?page=uuid:50473f4d-a2ff-45f7-acd0-cf1f7c610306>

⁴¹ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 25-27.

⁴² KRÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 135.

Při budování protipožárního bezpečnostního opatření se stavitelé ponaučili z chyb, které se udály v minulosti, a kvůli kterým vznikaly divadelní katastrofy, hlavně ničivé požáry. Nejdůležitějším kritériem bylo ochránit jak návštěvníky divadla, tak účinkující a zaměstnance divadla. Z tragických událostí minulých let bylo známo, že požár se ve většině případů šíří z jeviště do hlediště, a ne naopak. Pro tento účel byla firmou Mostárna akciových závodů Škodových v Plzni vyrobena železná jednodílná opona na ruční pohon.⁴³ Tento na míru vyrobený kovový komponent vážil 5 442 kg a měřil 960 x 650 cm.⁴⁴ Hlavními cíli při budování bezpečnostních opatření byla ochrana diváků a v případě vzniku nehody zamezení panice, která by vyvolala možná zranění či ztráty na lidských životech. Tedy samotné uspořádání divadla tomu bylo uzpůsobeno. Bylo navrženo a vybudováno mnoho únikových východů tak, aby se cesty vyděšených návštěvníků co nejméně křížily. Z divadla bylo možné vyjít na tři terasy a tím se dostat z bezprostřední blízkosti nebezpečí. V celé budově, na jevišti a dokonce i na půdě, byl rozveden požární systém s hydranty. Pod provazištěm bylo nainstalováno sprchové zařízení, které by v případě požáru spustilo proudy vody do šesti uliček v budově. Tím by zaplavily dané prostory a zamezily šíření požáru. Jako poslední a neméně důležité stojí za zmínku, že budova disponovala vlastní hasičskou stanicí.⁴⁵

Mezi velmi důmyslně navržené vybavení jeviště patřilo strojní zařízení navržené firmou B. Brettschneidera. Tato firma byla autorem návrhů mnohých divadelních zařízení v Rakousku i v jiných zemích. Výrobou tohoto zařízení byla pověřena opět firma Mostárna akciových závodů Škodových v Plzni. „*Prostor jeviště jest tu rozdělen na 3 části: propadla, vlastní jeviště a pracovní galerie s provazištěm.*“⁴⁶ V zadním jevišti bylo nainstalováno veliké propadlo, které mělo sloužit k přepravě velkých předmětů a koní přímo na jeviště. Na levé straně jeviště byl zabudován výtah, který sloužil k přepravě strojníka do galerie. V budově nechybělo ani zařízení

⁴³ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 28.

⁴⁴ ZOUBEK, Václav. Databáze českého amatérského divadla. Opony: Plzeň, Divadlo J. K. Tyla, železná opona s ornamentálním vzorem, neznámý autor, asi 1903. *Amatérské divadlo*. [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=opona&id=627>>

⁴⁵ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 29.

⁴⁶ Tamtéž, s. 20.

vytvářející efekty dýmu, větru, deště, bouřky a hromu. Též je nutné do vybavení jeviště zahrnout létající zařízení a malé varhany.⁴⁷

5. Vnější výzdoba

Vnější sochařská a plastická výzdoba je soustředěna především v hlavním průčelí, členěném plastickou bosáží a rustikou⁴⁸, kterému dominují mohutná sousoší od Jana Ladislava Šalouna. Při pohledu na čelní stranu divadla je na levé straně budovy sousoší **Drama** (znázorňuje ženu s hady ve vlasech, dospívajícího chlapce a draka s hrozivým výrazem) a na pravé straně sousoší **Opera** (představuje ženu s lyrou, mladým hochem a labutí). Spodní patro hlavního průčelí je kryto terasou s kuželkovým zábradlím, na kterém stojí dvě litinové svítilny. Terasa je podpírána toskánskými sloupy. Střední část průčelí je vybavena třemi půlkruhově klenutými okny, která jsou rámována jónskými polosloupy a oddělena vysokými korintskými sloupy. Každé toto půlkruhové klenuté okno je zdobeno párem figurálních plastických děl představujících lidské vlastnosti: **Láska a Žárlivost** od Antonína Procházky, **Nadšení a Obětavost** od Stanislava Suchardy a **Hrdinství a Osud** od Františka Stránského[14]. Pravoúhlá obdélníková okna, jež se nachází v patře po stranách terasy, jsou zdobena jónskými polosloupy a nad okenní římsou jsou umístěny medailony s významnými osobnostmi Jana Kollára a Bedřicha Smetany. Celé střední průčelí uzavírá hlavní římsa nesená konzolkami. Nad římsou se nachází nekrytá terasa, nad níž se zdvihá štít trojúhelného tvaru, v jehož tympanonu je půlkruhově klenuté okno a na jeho horní římsě se tyčí Apollonova hlava. Štít je po stranách osazen sousoším nahých tančících puttů od Františka Hergesela mladšího. Na samotný vrchol štítu byla umístěna lyra. Boční průčelí disponuje třinácti pravými i falešnými okny⁴⁹, která jsou dekorována „medailony s portréty dramatických spisovatelů a hud. skladatelů od Fr. Rouse (Štěpánek, Tyl, Kollár, Bendl, Palla) a Vil. Amorta (Hálek, Škroup, Smetana, Guldener, Jeřábek).“⁵⁰ Na střeše sedlového typu je

⁴⁷ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy. K slavnostnímu týdnu plzeňskému*. [online]. Ročník 38. 24. 9. 1902. č. 218. s. 2. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:d07abb00-7765-11de-a243-000d606f5dc6?page=uuid:f78fbfef-977a-40b9-980b-bdefe0c2ee7c>

⁴⁸ „Bosáž, rustika - archit. zdívo z hrubě opracovaných (n. symbolicky naznačených) kvádrů (bos), rustika.“ PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. Akademický slovník cizích slov. s. 111.

⁴⁹ Panoch, Pavel. Databáze divadel: Městské divadlo Josefa Kajetána Tyla. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.theatre-architecture.eu/cs/database.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Plze%C5%88&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreId=9&detail=history&page=3

⁵⁰ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 16.

umístěna secesní věžička. Nejvyšším bodem budovy je kopulovitá měděná střecha neckovitého tvaru, která skrývá provaziště. Okapy jsou krášleny kovovými ozdobnými prvky (akrotériemi).⁵¹

6. Výzdoba interiéru

6.1 Sochařská výzdoba

Divadlo umělci vyzdobili štukovými a reliéfními prvky. V hledišti převládají spíše prvky s plastickou výzdobou, a to čistě z akustického důvodu. Tyto prvky jsou dílem Viléma Amorta a Otokara Waltera st. Všechny designové vnitřní práce probíhaly podle návrhu architekta Antonína Balšánka.⁵² Sochař Vilím Amort pracoval na plastické výzdobě hlediště - jednalo se o kruhové medailony vyjadřující parodii. Medailony zobrazují **Historii, Poezii, Prózu a Báchorku**. Sochař Amort vytvořil také reliéf symbolizující Plzeň, na kterém je žena s dítětem, a v pozadí tohoto reliéfu je zobrazena katedrála Sv. Bartoloměje. Amortovu práci charakterizuje modelace vlající drapérie⁵³, jež vyplňuje zbylou část medailonu.⁵⁴ Společná práce Amorta a Waltera zahrnuje například hlavici sloupu nesoucího první balkon v hledišti, výzdobu poprsníku balkonu a výzdobu celého stropu. Lóže předního okraje jeviště byly ozdobeny karyatidami sochaře Antonína Poppa.⁵⁵

⁵¹ Panoch, Pavel. Databáze divadel: Městské divadlo Josefa Kajetána Tyla. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Plze%C5%88&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreId=9&detail=history&page=3>

⁵² Panoch, Pavel. Databáze divadel: Městské divadlo Josefa Kajetána Tyla. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Plze%C5%88&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreId=9&detail=history&page=3>

⁵³ „Drapérie: 1. ozdobně řasený dekorativní závěs, těžká neprůhledná záclona. 2. výt. Zřasení roucha postav na sochařských, řezbářských a malířských dílech.“ PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. Akademický slovník cizích slov. s. 111.

⁵⁴ PUBLICART: Výzdoba divadla J. K. Tyla v Plzni [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<http://www.publicart.gavu.cz/vyzdoba-divadla-j-k-tyla-v-plzni/>>

⁵⁵ DOMANICKÝ, Petr a JEDLIČKOVÁ, Jaroslava. Plzeň v době secese: architektura a urbanismus, malířství, sochařství a umělecké řemeslo v architektuře v letech 1896-1910. s. 38–39.

6.2 Malířská výzdoba

Malířskou výzdobu celého hlediště, bordurou na hlavní oponě a vymalováním proscénia⁵⁶ byl pověřen profesor Karel Vítězslav Mašek. Na bohatě zdobeném foyer se podílelo více umělců. Lunetové výseče klenby i klenby křížové vyzdobil František Frölich ornamentální malbou. Nástěnné malby vytvořené Františkem Urbanem zobrazují čtyři alegorie: **Tanec**, **Činohru**, **Tragédii** a **Hudbu**. Jeho dílem je také 8 figurálních maleb na náběhu klenby ve foyer. V této reprezentativní místnosti se nachází protilehlé dekorativní krby, nad kterými jsou obrazy malované Josefem Mandlem. Tyto obrazy znázorňují **Pohádku** a **Pověst**.⁵⁷

7. Opona

Obecné pojetí opony můžeme v českých divadlech chápat jako svědectví obětavosti českého národa v dobách národního obrození. Opony s různými motivy měly stejný úkol - promítnout do tohoto uměleckého díla národní prvky, ať už se jednalo o znázornění historie, krajiny, uměleckých památek, obyčejů či příběhů lidí všedního života.⁵⁸ „*Opona je branou vedoucí z reality do umělého světa divadla.*“⁵⁹ V novém plzeňském divadle bylo vymalování opony svěřeno nepomuckému rodákovi Prof. Augustinu Němejcovi [15]. Tento později významný malíř se narodil v rodině řezníka dne 15. března 1861. Původně se vyučil hodinářem, ovšem po návštěvě Itálie se rozhodl stát se malířem. „*V Benátkách mohl vidět vše, po čem toužil – obrazy, sochy, stavby, umělecká díla, pozoroval práci malířů a vyzkoušel si zde své malířské vlohy.*“⁶⁰ Od této chvíle se jeho život začal ubírat výhradně uměleckým směrem. Jeho prvním úspěšným dílem byl obraz, olej na plátně, s názvem **Beznadějná láska**.⁶¹ Němejc dosáhl uměleckého vzdělání a roku 1892 získal stipendium na soukromé pařížské škole, kde studoval s Vojtěchem Hynaisem. Oba malíři měli stejnou vizi, jež měla skrze výtvarné

⁵⁶ „*Proscénium – div. přední část jeviště (před oponou), předscéna.*“ PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. Akademický slovník cizích slov. s. 626.

⁵⁷ ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902. s. 17.

⁵⁸ BLÁHA, Jiří et al. Malované opony divadel českých zemí. s. 15.

⁵⁹ Tamtéž, s. 31.

⁶⁰ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Rodopisná revue 4 zima 2007, Autor článku Rostislav Václav Němejc, Předci, život a dílo akademického malíře Augustina Němejce (1861–1938).

⁶¹ *Augustin Němejc*. Malíř Plzeňska: Augustin Němejc – nepomucký rodák [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.augustin-nemejc.cz/augustin-nemejc-nepomucky-rodak/>>

umění podporovat vlasteneckou hrdost českého obyvatelstva. Po návratu do Plzně na konci roku 1892 se věnoval tvorbě regionálního uměleckého obrazu. Na svých obrazech zachycoval rozrůstající se město v kontrastu s plzeňskou krajinou.⁶² Antonín Balšánek zadal tento úkol Němejcovi bez vypsání veřejné soutěže. Prokázal mu tím velkou důvěru. Zakázka měla jasně vymezené finance a též i námět byl dopředu stanoven. Téma plzeňské opony bylo – Plzeň vítá Uměny na prahu nového divadla. Augustin se objednávky zhostil dle očekávání Balšánka na výbornou, i přestože podmínky pro jeho tvorbu nebyly zcela jednoduché. Plzeň nedisponovala tak prostornou malírnou, aby bylo možné oponu vymalovat zde, proto bylo umělecké dílo tvořeno v malírně Národního divadla v Praze. Problém byl též s finančním rozpočtem, který Němejcovi nepokryl ani výrobu celého díla a byl nucen do zhotovení vložit své soukromé finanční prostředky.⁶³ Krásně popis této opony vystihla Alena Zemančíková v Literárních novinách: „*V mírně zvlněné krajině stojí průčelí s toskánskými sloupy a v něm jedna alegorická žena vztahuje ruce, zatímco druhá hraje na harfu a proti ní jde třetí, nejkrásnější, jež nebezpečně blízko nader svírá hrot i ostří meče. Ze dvou stran přichází lid – v městském oděvu i v bohatém kroji, v bělostné čepici s holubičkou polkovým krojem jde Prodaná nevěsta a vstříc jí mezi éterickými bytostmi, mezi nimiž jedna by mohla být i jeho matka Rosava, Strakonický dudák.*“⁶⁴ Modelem pro dívku s mečem byla umělci jeho žena Marie rozená Sedláčková. Toto úchvatné dílo o rozměrech 7,80 x 11,30 m bylo poprvé spatřeno veřejností v roce 1902 při slavnostním otevření tohoto divadla.⁶⁵

Němejcova opona nebyla jedinou oponou nového divadla. Nachází se zde ještě železná opona s ornamentálním vzorem, která pochází od neznámého autora. Oponu tvoří čtyři čtvercová pole uspořádaná vertikálně a pět polí položených v horizontálním směru. Všechna tato pole jsou vymalována secesními květy okrových a hnědých barev.⁶⁶

8. Slavnostní otevření divadla města Plzně

Nový chrám divadelního umění byl slavnostně otevřen 27. září 1902 [16]. Program oslavy měl dvě části. Polední část se týkala otevření divadla a ve večerní části bylo uvedení prvního divadelního představení. Plzeňské listy, které ve svých periodikách

⁶² SKOLKA, Jan. Augustin Němejc: malíř Plzně a Plzeňska. s. 7–10.

⁶³ BLÁHA, Jiří et al. Malované opony divadel českých zemí. s. 44.

⁶⁴ ZEMNAČÍKOVÁ, Alena. Opona. *Literární noviny*. [online]. 2001. 12 (21). s. 13. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1210-0021. Dostupné z: <<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/12.2001/21/13.png>>

⁶⁵ SKOLKA, Jan. Augustin Němejc: malíř Plzně a Plzeňska. s. 12-13.

⁶⁶ BLÁHA, Jiří et al. Malované opony divadel českých zemí. II. s. 180.

popisovaly celý průběh stavby, věnovaly slavnostnímu otevření celé večerní vydání. Hned na přední stránce byl otištěn básnický projev Adolfa Hejduka [17], pak následoval popis celé události, jež byla o půl dvanácté oznámena trubením heroldy ze střechy nového divadla. Fanfára byla složena na motiv opery **Libuše** od Bedřicha Smetany. Divadlo bylo zcela zaplněno a nebylo obchodní společnosti, která by nevyslala na tak významnou událost svého zástupce. Mezi hosty byla slavná jména věhlasných osobností jako například Jaroslav Vrchlický, Jaroslav Lobkovic, dr. Herold, prof. Hejduk, vrchní finanční rada Básler, spisovatel Fastra, malíř Němejc, císařský rada Křižík, generál Puckl a mnoho dalších. Úvodního slova se ujal stavbyvedoucí divadla profesor Čipera. Jeho proslov byl protkán vlasteneckým nadšením, též poukázal na vlasteneckého ducha plzeňských obyvatel a zdůraznil, že Plzeň byla a vždy bude českým městem. Zmínil i významnost události, jež změnila celou situaci v Plzni, když do zastupitelstva byla zvolena valná většina českých zástupců. Poté chronologicky popsal události a milníky od schválení stavby městskou radou až po její dokončení. Své poděkování věnoval všem pánům, kteří se na stavbě podíleli a kladně též zhodnotil nulový počet nedorozumění a úrazů po celou dobu této výstavby. V závěru pronesl vzpomínku na důležité osobnosti českého národa s tím, že i jejich zasloužením bylo toto velkolepé dílo zdárně uskutečněno. Představitelům plzeňské obce pomyslně předal budovu českého divadla a zvolal: „Na zdar!“ Poté následoval děkovaný proslov purkmistra doktora Petáka a poslance Schwarze. Schwarz připomněl významné heslo slavného Josefa Kajetána Tyla, jež nesla opona malíře Němejce: „Všecky naše kroky musí vésti láska k národu a jeho štěstí!“. Povzbudil všechny hlavní činitele obce i divadla, aby se tímto heslem nechali vést, a divadlo pak bude dozajista vzkvétat. Jeho řeč uchvátila všechny přítomné. Publikum bouřlivě aplaudovalo a v ten moment orchestr zahrál českou národní hymnu „Kde domov můj“. Opona se předvedla v celé své kráse a tím bylo slavnostní zahájení ukončeno. Odpoledne se pořádal banket v Měšťanské Besedě.⁶⁷

V druhé části večerního slavnostního představení se hrála opera *Libuše* od skladatele Bedřicha Smetany, její první tóny se rozezněly přesně v 19 hodin. Toto hudební dílo o třech jednáních a třech proměnách bylo vloženo do taktovky kapelníka

⁶⁷ Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K otevření nového městského plzeňského divadla v Plzni. [online]. Ročník 38. 27. 9. 1902. č. 221. s. 1-4. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <<https://ndk.cz/view/uuid:2e585010-7767-11de-9a5f-000d606f5dc6?page=uuid:f9095912-7459-4fa0-8aa7-eafa1c44a162>>

Antonína Kotta. Herci měli obrovskou čest hrát v novém divadle, v nových kostýmech, dekoracích a rekvizitách, které byly vyrobeny právě pro tuto slavnostní událost.⁶⁸

9. Divadlo v proměnách času – důležitá data a události

Rok 1902

V roce 1902 byla do foyer umístěna busta Josefa Kajetána Tyla [18] odlitá v komárovských železárnách.⁶⁹ Některé dostupné dokumenty zveřejněné na webových stránkách internetu uvádí, že autorem tohoto díla byl sochař a restaurátor Václav Icha.⁷⁰ Ovšem doložitelnou skutečností je, že busta byla vyrobena a umístěna ve foyer již v roce 1902. Dle dostupných historických pramenů se však sochař Václav Icha narodil později, až v roce 1912.

Záhy po otevření divadla se přistoupilo k drobným opravám vyvolaným nepříjemnostmi, kdy cedulky s čísly na sedadlech trhaly šaty diváků. Proběhlo kompletní přeštítkování čísel sedadel.⁷¹ Další závada se projevila při představení *Cyrano de Bergerac* dne 21. listopadu 1902. Publikum upozornilo na silný průvan ke konci představení. Celou situaci okamžitě prošetřil referent divadla profesor Josef Čipera. Byla zjištěna závada na svévolném otevírání požární klapky umístěné ve stropě provaziště. Klapka byla ovládána konopným lanem, jež bylo umístěno v proscénium vedle tahů na opony. Později někteří zaměstnanci doznali, že klapka byla využívána i ke zvukovým efektům. Silné bouchání plechové klapky navozovalo scénické efekty střelení a bouchání. Tato skutečnost byla vyhodnocena jako velmi nepříjemná pro publikum a z bezpečnostního hlediska riziková a nepřípustná. Hrozilo vytržení a zřícení klapky ze stropu mezi návštěvníky. Bylo provedeno nápravné opatření, kdy bylo ovládací lano řádně připevněno a opatřeno plombou, jež byla každý den kontrolována hasičskou hlídkou. Plomba mohla být porušena pouze v případě nebezpečí požáru.⁷²

Rok 1903

Záhy po několika měsících, kdy byla budova otevřena, se zde projevila technická závada. Nešťastné umístění pánských toalet nad foyer mělo za následek propouštění

⁶⁸ KRÍŽ, František, ed. *Divadlo města Plzně v letech 1902-1927*. s. 27.

⁶⁹ Tamtéž, s. 128.

⁷⁰ Osobnosti: Václav Icha. *Encyklopedie Plzeň*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=627>

⁷¹ KRÍŽ, František, ed. *Divadlo města Plzně v letech 1902-1927*. s. 128.

⁷² Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign. K (1197), Městské divadlo, Stavební závady, Průvan, Zpráva ze dne 4. prosince 1902.

odpadní vody skrze žlabové pisoáry. Tato skutečnost se později ukázala jako veliký problém a strop i malby ve foyer byly tímto defektem dosti poškozeny.⁷³

Zároveň tohoto roku bylo zbouráno staré divadlo v Riegrově ulici [19].⁷⁴

Rok 1904

Jedním z velkých problémů způsobených použitím infikovaného materiálu na zásyp základů nové budovy byla stavební houba. Musely být zahájeny adaptační a asanační práce za účelem odstranění houby ze základového zdiva. Na této akci se pracovalo až do konce léta 1906.⁷⁵ Rok 1904 přinesl i různá malá zdokonalení a zkrášlení interiéru budovy, jako bylo například navýšení počtu věšáků pro návštěvníky divadla.⁷⁶ Dále byly do oken v okružních chodbách instalovány textilie a záclony.⁷⁷ Téhož roku si rekonstrukci vyžádala i hlavní opona malíře Augustina Němejce. Začala se projevovat poškození, ke kterým nejspíše došlo hned na počátku, kdy nebylo zajištěno dostatečné zaschnutí nátěru před transportem z Národního divadla do Plzně. Renovace se ujal autor sám.⁷⁸

Rok 1905

Vzhledem k nedostatku místa v divadelním skladišti bylo na Petákově náměstí (dnes náměstí T. G. Masaryka) zřízeno externí skladiště pro divadelní dekorace. Tato budova dříve sloužila jako vojenská pekárna a svojí rozlohou 80 m na délku, 11 m na šířku a 6,5 m na výšku byla vhodná k využití pro tento účel.⁷⁹ Technickým pokrokem bylo v tomto roce zavedení teplé vody do prvního patra budovy divadla. Voda byla vedena z kotelny do nádrže v prvním patře. Tato vymoženost sloužila zatím pouze pro personál divadla.⁸⁰

⁷³ KRÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 134.

⁷⁴ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, ICHOVÁ, Eva. In *Plzeňská divadelní revue*. Divadelní budovy v Plzni, 1/2027.

⁷⁵ KRÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 126.

⁷⁶ Tamtéž, s. 128.

⁷⁷ Tamtéž, s. 129.

⁷⁸ Tamtéž, s. 131.

⁷⁹ Tamtéž, s. 137.

⁸⁰ Tamtéž, s. 128.

Rok 1906

Zavádějí se pravidelné čtvrtletní revize elektrického zařízení divadla⁸¹ a pro zajištění větší bezpečnosti byly namontovány dva hydranty do půdních prostor nad hlediště.⁸²

Rok 1908

Pro přehlednou evidenci bylo vytvořeno fotografické album dekorací.⁸³

Rok 1909

Další technický vývoj žárovek vyvolal kompletní výměnu žárovek v divadle. V celé budově divadla byly namontovány úsporné žárovky s kovovými vlákny, které spotřebovaly pouze třetinu proudu oproti přechozím svítidlům s uhelnými vlákny.⁸⁴

Rok 1910

Na místě současného skladiště na Petákově náměstí měla v budoucnu vyrůst obchodní akademie, proto dne 27. května 1910 byla zakoupena od Škodových závodů nemovitost, která měla sloužit jako nové skladiště dekorací. Toto skladiště tvořilo část bývalé valdštejské strojírny a stálo v Tovární ulici.⁸⁵

Rok 1916

Divadlo se dočkalo dlouho očekávaného zelektrizování nouzového světla, jež bylo doposud zajišťováno pouze svíčkovými lampami, což bylo finančně velmi náročné. Ročně svíčkové osvětlení vyžadovalo 13 000 kusů svíček, stálou obsluhu a údržbu.⁸⁶

Rok 1919

Historické prameny uvádí lehce úsměvnou situaci, kdy došla vedení divadla trpělivost s krádežemi a neoprávněným vstupem do budovy skrze služební vchod v zadní části divadla. Vstup měl sloužit pouze pro herce a nebyl uzamčen. K tomuto vchodu byl postaven civilní strážník, jehož úkolem bylo povolit vstup pouze hercům. To vedlo k dalšímu problému, protože strážník opravdu pustil do budovy jen ochotníky, ale například obsluhu železné opony nepustil. Opona bez obsluhy nebyla vytažena a nastaly

⁸¹ KRÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 135.

⁸² Tamtéž, s. 129.

⁸³ Tamtéž, s. 150.

⁸⁴ Tamtéž, s. 135 a 146.

⁸⁵ Tamtéž, s. 138.

⁸⁶ Tamtéž, s. 135–136.

komplikace. Vedení divadla tak přistoupilo k zřízení nové pracovní síly v podobě vrátného u zadního vchodu, jehož znali ochotníci i celý personál.⁸⁷

Rok 1920

V divadelním skladišti byla ve druhém patře zřízena prostorná malírna, kde bylo možné malovat rozsáhlé dekorace. Skladiště v té době pojmulu většinu dekorací, předmětů, elektrotechnické vybavení, součástí byla i truhlářská dílna.⁸⁸

Rok 1922

Dne 17. srpna 1922 krátce po šesté hodině ranní vypukl požár ve skladišti v Tovární ulici. Jednalo se o katastrofu, která se stala dva dny před zahájením sezóny. Při tomto incidentu během necelé hodiny shořel všechn vyrobený a nastřádaný inventář, včetně celé budovy samotné. Při hledání příčiny požáru bylo vyslechnuto 21 osob a bylo provedeno ohledání místa nehody. Dle šetření stavebního úřadu nebyla příčina požáru jednoznačně identifikována, viník nebyl nikdy dopaden. Byla konstatována závada stavebního charakteru. Oheň byl zřejmě založen úmyslně či neúmyslně uvnitř budovy. Vyšetřování odhalilo, že v důsledku nedostatku financí nebyl najat hlídač skladiště. Zaměstnanci zde vykonávali práce, které nesouvisely s výrobou či pracemi pro divadlo. Tyto okolnosti měly za následek možný vstup nepovolaných osob do budovy. Ztráty byly vysoké. Ve skladišti shořelo 219 visacích dekorací, 1 757 nábytku různého druhu, 237 praktikáblů a schodů, 15 umělých palem a stromků, 930 rekvizit, 261 truhlářských a malířských pomůcek a nářadí, 5 910 kusů garderoby a 109 přístrojů a elektrotechniky. Na základě této události byly v divadle zavedeny přísnější kontroly a opět byla zavedena denní i noční hasičská hlídka.⁸⁹ Ještě téhož roku se městská rada usnesla o výstavbě nového skladiště na místě spáleniště, kde se stala ona tragédie.⁹⁰ Stavbu nového divadelního skladiště navrhl významný architekt Hanuš Zápal (1885 – 1964), stavební projekt dozorovala jedna z největších stavebních společností té doby Müller & Kapsa

⁸⁷ KRÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 130.

⁸⁸ Tamtéž, s. 138.

⁸⁹ Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign. K (1198), Městské divadlo, Požár skladiště, Protokoly o požáru, náhradní malírna a skladiště, Zprávy ze dne 6. září 1922 a 22. září 1922.

⁹⁰ KRÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 139.

a samotná stavba byla svěřena stavební společnosti Mandaus, Doubek, Pechman a spol.⁹¹ Zahájení výstavby bylo uskutečněno již 2. prosince 1922.

Rok 1923

Důkazem neskutečné pracovitosti, odhodlanosti a zapálenosti pro danou věc byla dostavba budovy již 17. srpna 1923, kdy došlo k předání do užívání vedení divadla.⁹² Náklady na stavbu skladiště byly něco přes dva miliony korun. Budova byla rozdělena do tří částí, jež byly rozděleny protipožárními zdmi a železnými dveřmi. Přijetí tohoto opatření mělo zabránit případnému dalšímu neštěstí a v případě ohně mělo zabránit šíření do ostatních částí budovy.⁹³

V témže roce byla provedena oprava sousoší **Drama a Opera [20]**, které jsou umístěny na nárožních pilířích rizalitu⁹⁴ budovy divadla.⁹⁵ Také fasáda byla podrobena důkladnému zkoumání technickým dozorem divadla. Zde bylo doporučeno fasádu lokálně opravovat a nahrazovat omítkou umělou neboli břízolitem s dobrým cementovým podkladem.⁹⁶

Rok 1924

Proběhla první obnova a čištění stropu nad hledištěm.⁹⁷ Hlavní opona musela být sejmuta, byla podrobena důkladné prohlídce a následné opravě. „*Kromě správký rozprýskaných míst přemaloval autor při této příležitosti celou postavu Plzně, hlavu tragedie, celého amoretta ležícího nznak a hlavu smějící se tanečnice.*“⁹⁸ Teplá voda byla zavedena i do druhého patra.⁹⁹

Ředitelství divadla požádalo o zřízení projekční kabiny v hledišti.¹⁰⁰

⁹¹ *Plzeňský architektonický manuál*. Městské divadelní skladiště 1922–1923. [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://pam.plzne.cz/objekt/c2-330-mestske-divadelni-skladiste>>

⁹² KRÍŽ, František, ed. *Divadlo města Plzně v letech 1902-1927*. s. 139.

⁹³ *Plzeňský architektonický manuál*. Městské divadelní skladiště 1922–1923. [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://pam.plzne.cz/objekt/c2-330-mestske-divadelni-skladiste>>

⁹⁴ „*Rizalit – archit. část zdiva mírně vystupující z průčelí po celé výšce budovy.*“ PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. *Akademický slovník cizích slov*. s. 666.

⁹⁵ KRÍŽ, František, ed. *Divadlo města Plzně v letech 1902-1927*. s. 126.

⁹⁶ Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign. K (1197), Městské divadlo, Budova – udržování fasády a divadla, Zpráva ze dne 26. dubna 1923.

⁹⁷ KRÍŽ, František, ed. *Divadlo města Plzně v letech 1902-1927*. s. 128.

⁹⁸ Tamtéž, s. 131.

⁹⁹ Tamtéž, s. 129.

¹⁰⁰ Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign. K (1197), Městské divadlo, Projekční kabina v hledišti, Opis ze dne 12. února 1924.

Rok 1925

V tomto roce proběhla realizace a následné uvedení do provozu kabiny pro projekční přístroje.¹⁰¹

Rok 1926

Dne 21. listopadu 1926 byla divadelní obci slavnostně předána busta bývalého ředitele Švandy ze Semčic, která našla své umístění ve foyer divadla. Při předání měl být přítomen zemský odborový předseda Karel Švanda, syn Pavla Švandy, z důvodu nemoci se však nemohl této události zúčastnit.¹⁰² Busta byla vytvořena českým sochařem Emanuele Julianem Kodetem (1880 – 1955).

Na pánských toaletách byla zahájena dlouho plánovaná výměna žlabových pisoárů za praktičtější a hygieničtější mušle.¹⁰³

Rok 1927

Při jubilejní oslavě dne 19. října 1927 byla ve foyer divadla odhalena busta Vendelína Budila, kterou vytvořil akademický sochař Jaroslav Hruška (1890 – 1954).¹⁰⁴

Rok 1945

Německé divadlo zahájilo provoz dne 23. května 1945 pod novým názvem **Dělnické divadlo**¹⁰⁵ a 7. září vstoupilo Dělnické divadlo do nové sezóny 1945/1946 pojmenované jako Divadlo J. K. Tyla.¹⁰⁶

Rok 1948

Na schůzi konané dne 15. 10. 1948 rozhodla rada Ústavního národního výboru města Plzně o přejmenování Divadla J. K. Tyla (německé divadlo/Dělnické divadlo) na **Malé divadlo** a městské divadlo architekta Balšánka dostalo nový název **Velké divadlo**.¹⁰⁷

¹⁰¹ KŘÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 131.

¹⁰² Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign. K (1198), Městské divadlo, Busty, Busta Pavla Švandy ze Semčic, Dopis ze dne 22. listopadu 1926.

¹⁰³ KŘÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. s. 128.

¹⁰⁴ Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign. K (1198), Městské divadlo, Busty, Budilova busta ve foyeru Městského divadla, Dopis ze dne 7. října 1927.

¹⁰⁵ DOUŠA, Jaroslav a kol. Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost. s. 377.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 388.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 440.

Rok 1949

Výnosem ministerstva školství, věd a umění ze dne 13. dubna 1949 bylo nařízeno, aby všechna městská divadla v Plzni byla podřízena Krajskému národnímu výboru a byla přeměněna na **Krajská oblastní divadla**.¹⁰⁸

Rok 1952

Významný datum pro Krajské oblastní divadlo (Velké divadlo/městské divadlo) bylo 27. září 1952. V tento den dostalo divadlo oficiální název **Divadlo Josefa Kajetána Tyla**. „*Název se ale nevžil a ještě další tři roky se v úředním styku užíval název Krajské resp. Krajské oblastní divadlo v Plzni.*“¹⁰⁹

Rok 1956

Krajské oblastní divadlo města Plzně bylo opět přejmenováno na **Divadlo Josefa Kajetána Tyla (DJKT)**. Tentokrát se název uchytil a používá se do dnes.¹¹⁰

Rok 1958

Dne 3. května 1958 bylo Divadlo J. K. Tyla prohlášeno za kulturní památku.¹¹¹

Rok 1969

Budova divadla byla dne 12. prosince 1969 zařazena do seznamu státních kulturních památek.¹¹²

Rok 1977

Německé divadlo nazývané v té době „Malé divadlo“ bylo z havarijních důvodů uzavřeno. Následně v únoru tohoto roku proběhla demolice divadla i sousedních budov [21].¹¹³

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 446.

¹⁰⁹ DOUŠA, Jaroslav a kol. Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost. s. 453.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 460.

¹¹¹ Národní památkový ústav. Památkový katalog: Divadlo J. K. Tyla [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/divadlo-j-k-tyla-137233>>

¹¹² Národní památkový ústav. Památkový katalog: Divadlo J. K. Tyla [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/divadlo-j-k-tyla-137233>>

¹¹³ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, KEJHA, Josef a JANOUŠKOVEC, Jiří. In Zaniklá Plzeň. Prokopově třídě dnes chybí začátek (15).

10. Novodobá rekonstrukce 80. léta

Za první vlašťovku ze dne 31. března 1965 předpovídající velmi špatný stav budovy divadla bylo považováno vyjádření akademických sochařů Jaroslava Dittricha a Bedřicha Holakovského. Tito pánové provedli na žádost ředitele Divadla J. K. Tyla prohlídku vnější sochařské výzdoby. Při tomto odborném ohledání bylo zjištěno rozsáhlé poškození venkovních plastik zapříčiněné převážně nepříznivými povětrnostními podmínkami. Jejich stav byl hodnocen jako rizikový až havarijní, hrozil zde dokonce kompletní rozklad těchto děl. U figurálních soch Drama a Opera byly za jejich špatným stavem nejen přírodní vlivy, ale také nesprávné zacházení s těmito sochami, například sloužily k upevnění vlajek ve významné dny a státní svátky. Díky této manipulaci sochám některé části chyběly. Dále bylo doporučeno opravit a zakonzervovat kovové stojanové lampy. Na základě výše uvedených zjištění byl na sochařskou vnější výzdobu vydán status havarijního stavu.¹¹⁴ Dne 16. prosince 1966 byly pod dohledem Státní památkové správy provedeny restaurátorské práce soch Drama a Opera, šesti soch v průčelí divadla, dále oprava lyry ve štítu divadla a hlavy Thálie, jež se nalézá hned pod lyrou. Tato renovace nebyla provedena na všech plánovaných plastikách, ale jen tam, kde hrozilo jejich zřícení.¹¹⁵ Havarijní stav byl 19. července 1967 vydán i na elektroinstalaci a dne 3. září 1970 požádalo vedení divadla Odbor výstavby Plzeň o vydání havarijního výměru na celou budovu. V té době byla budova v provozu již 68 let, a to bez jakékoliv větší úpravy. Po odborném posouzení stavu budovy byly zjištěny zásadní závady: zatékání střechou do vnitřních prostor budovy, zvětralá omítka, havarijní stav topení, vody a plynu, výtah využívaný k přepravě dekorací byl v provozu jen na osobní zodpovědnost vedení divadla, obě propadla byla zcela nefunkční, mechanické vybavení jeviště nebylo bezpečné, budova byla vystavena vlhkosti díky prasklému vodovodnímu potrubí, podlahy v budově byly v dezolátním stavu, nábytek a sedadla pro obecenstvo nesplňovaly úroveň bezpečí a o komfortu sezení se již vůbec nedalo hovořit. Zatékající dešťová voda poničila výmalbu ve foyer. Zároveň divadlo nedisponovalo dostatečným prostorem pro skladování

¹¹⁴ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Dopis č.j.:853/65, Záznam o prohlídce sochařské výzdoby Divadla J. K. Tyla v Plzni dne 20. dubna 1965.

¹¹⁵ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyl., Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Dopis č.j.:2775/67, Restaurace plastik Velkého divadla. 1. listopadu 1967.

dekorací.¹¹⁶ Jednalo se o závažné vady a bylo nutné zahájit jednání o celkové rekonstrukci budovy. Jedno z takovýchto jednání se uskutečnilo 18. listopadu 1971 za účasti Útvoru hlavního architekta (ÚHA) města Plzně, Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody (dále jen KSPPOP), Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (dále jen SÚRPMO), Městského výboru Komunistické strany Československa (MěV KSČ) a vedení Divadla J. K. Tyla. SÚRPMO na tomto jednání předložil komplexní architektonickou studii rekonstrukce.¹¹⁷ V úvodní části studie bylo poukázáno na vysoký stupeň opotřebení celé budovy. Provoz divadla byl ohrožen nefunkčním jevištním i hledištním zařízením. Tento stav nemohl být odvrácen jednotlivými opravami, ale bylo nutné provést celkovou rekonstrukci. Vzhledem k tomu, že se jednalo o památkově chráněný objekt, muselo se k celému návrhu studie přistupovat tak, aby objekt nebyl architektonicky narušen a přitom splňoval nutnou modernizaci a zvyšující se nároky na prostory. Přístavba, jež byla nevyhnutelnou součástí rekonstrukce, měla být navržena tak, aby nenarušovala zástavbu historického středu města Plzně. Úkolem tohoto projektu bylo ponechat dosavadní vzhled budovy a přitom nezasahovat do vnitřních prostor divadla. Těm měla být ponechána jejich funkčnost. Cílem navržené architektonické studie rekonstrukce nebylo rozšířit počet míst v hledišti, ani zvětšení plochy jeviště. Hlavním záměrem bylo vybudování zadního pomocného jeviště a záchrana veškerých uměleckých děl, která měla být restaurována, popřípadě očištěna od neprofesionálních zásahů.

Vedoucím projektantem byl zvolen Ing. Arch. Pavel Němeček, CSc. člen Krajské projektové organizace Stavoprojekt. Rekonstrukce byla rozdělena do dvou částí. První etapa probíhala od roku 1977 za běžného provozu divadla, do které byla zahrnuta oprava obvodového pláště objektu, střechy, oken a dveří. Dále byly provedeny vnější umělecké, restaurátorské, zámečnické a kamenické práce. Němeček se musel vypořádat s požadavky, které vznesli zástupci Národního výrobního výboru, týkající se bezpečného oplocení staveniště, zřízení provizorních únikových východů pro návštěvníky divadla a ochrany zeleně v okolí budovy.¹¹⁸ Závažný problém se vyskytl při výběru dřeva na

¹¹⁶ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Dopis č.j.:2631/70, Žádost o vydání havarijního výměru na budovu Velkého divadla, 3. září 1970.

¹¹⁷ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Zápis jednání o rekonstrukci Tylova divadla v Plzni ze dne 18. listopadu 1971.

¹¹⁸ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek

výrobu oken a dveří. Při zasedání dne 3. srpna 1976 bylo navrženo jako stavební materiál pro dřevěné komponenty borové dřevo. Dubové dřevo by bylo přijato pouze za podmínky, že bude vyschlé a to minimálně 7 let.¹¹⁹ I když se tohoto jednání zástupci KSPPOP nezúčastnili, jejich stanovisko týkající se památkové péče bylo zásadní. Dne 20. 8. 1976 architektu Němečkovi oznámili svoji výhradu k použití borového dřeva pro truhlářské výrobky.¹²⁰ Důvodem byla nižší trvanlivost borového dřeva ve srovnání například s dřevem dubovým. Na základě těchto připomínek, které se ukázaly jako opodstatněné, bylo zvoleno dřevo dubové, jehož bylo potřeba na stavbu zajistit v celkovém množství sto třiceti kubíků. Dubového dřeva bylo v dané době velký nedostatek. Bylo tedy zapotřebí zajistit dodávku dřeva ve spolupráci s několika podniky, které si vzájemně vypomáhaly. Západočeské dřevařské závody Mariánské lázně dřevo vysoušely a dřevaři z Roudnice nad Labem okna a dveře vyráběly.¹²¹

Posledním představením, které bylo odehráno před započatím rekonstrukce, byla **Prodaná nevěsta** dne 26. října 1980. Poté se provoz divadla po celou dobu své přeměny pro veřejnost uzavřel. Velice náročné byly vyklízečí a stěhovací práce interiéru divadla, vše muselo být přestěhováno do provizorních prostor.

Součástí první etapy bylo i restaurování dominantních sousoší Opera a Drama. Původním záměrem bylo vytvořit formy a vymodelovat dle originálu zcela nové sousoší, nakonec se však přistoupilo k restaurování originálů. Původní materiál, který byl velmi narušen, musel být hloubkově zpevněn a chybějící části byly nově domodelovány. Díky této kvalitně odvedené práci se budova i nadále pyšní původním dílem skvělého českého sochaře.¹²²

26081/4-3585. č. j.: 840/77, Zápis z výrobního výboru konaného dne 15. února 1977 v KPO-Stavprojekt Plzeň.

¹¹⁹ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 3551/76, Zápis z výrobního výboru konaného 3. srpna 1976 v KPO-Stavprojekt, Zapsáno 4. srpna 1976.

¹²⁰ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 3552/76, Oprava divadla J. K. Tyla v Plzni, Dopis ze dne 20. srpna 1976.

¹²¹ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Bílá, Inka. In *Pravda*. Z prvního dějství proměny plzeňského divadla: Pro nás i další generace. Dne 17. října 1979.

¹²² Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 3374/80, Zpráva o prohlídce restaurátorského díla, Dopis ze dne 16. září 1980.

Opravy dvanácti kusů korintských a jónských sloupů se zhostil restaurátor J. Antek, který dále pak vedl i renovaci šestnácti jónských sloupů z Kufštějnského vápna. Antek také provedl rekonstrukci měděného meče na Šalounově sousoší a restauroval celou balustrádu na atice budovy.¹²³ Celkem se jednalo o 356 balustrových kuželek.¹²⁴ Severní i jižní terasy byly ve velmi špatném stavu a z velké části se muselo přistoupit ke zhotovení kopií. Například kuželky balustrády, pilíře, zábradlí u schodiště s volutovým zdobením, vše muselo být nově vytvořeno. Pro výrobu byl památkovou péčí doporučen pískovec.¹²⁵

Následovala druhá, náročnější etapa rekonstrukce. Pracovalo se dnem i nocí, v okolí budovy byly ze tří stran do hloubky osmi metrů vybudovány milánské stěny.¹²⁶ Po vydání stavebního povolení na přeložení inženýrských sítí dne 28. 8. 1980¹²⁷ jako první zahájily venkovní práce Západočeské plynárny přeložkou plynového potrubí, na ně navazovaly pracovní úkony Západočeských uhelných dolů, které v hloubce sedmi metrů provedly přeložku kanalizace. Dále tato společnost provedla osmi metrové sondy do základů celé budovy, které prokázaly jejich narušení a bylo nutné provést jejich zpevnění. Nové přeložky položily také vodárny Plzeň. Tím byly hotové všechny inženýrské sítě. Uvnitř budovy probíhaly rozsáhlé bourací práce [22].¹²⁸ „*Všude rozkopáno, podlahy pryč, sedadla stejně tak, zbývají po nich ještě pevné železné kostry, mnohé příčky vybourány a stavějí se jinde nové. V místech kde bývala vrátnice, vzhlížíme vysoko vzhůru*

¹²³ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Zpráva o prohlídce restaurátorského díla, Korintské a jónské sloupy.

¹²⁴ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 65/81, Zpráva o prohlídce restaurátorského díla, Dopis ze dne 15. prosince 1980.

¹²⁵ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 877/81, Divadlo J. K. Tyla v Plzni – oprava severní terasy, Dopis ze dne 16. března 1981.

¹²⁶ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, HYKEŠ, František. In *Pravda*. Plzeň byla po Praze první, která z vlastních prostředků postavila uměním dramatickým i hudebním důstojný stánek. Ze dne 24. října 1981.

¹²⁷ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 6/81, Stavební povolení, Dopis ze dne 25. října 1980.

¹²⁸ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Bílá, Inka. In *Pravda*. Rekonstrukce Velkého divadla v Plzni úspěšně pokračuje: Cestou úzké spolupráce, Ze dne 7. dubna 1981.

– i přes kdysi kužárnu – po stropech ani památky; bude tu umístěn výtah. Prostě - staveniště.“¹²⁹

Architekt Němeček vybudoval v podzemí další prostory o rozměrech 2 992 m²,¹³⁰ kde na jedné straně vzniklo místo pro saunu, zázemí orchestru a technického personálu, prádelnu, sklady a výměňkovou stanici. Na straně druhé, pod terasou, vybudoval trafostanici, rozvodnu, sklady (rekvizit a palet) a vzduchotechnické zařízení. Základem pro nové terasy bylo další poskytnutí prostoru, kam bylo plánováno umístění dalších prostorů pro personál, velín, telefonní ústřednu a plynovou kotelnu. Nová přístavba ukrývala zadní jeviště, prostory pro garderoby a sklad rekvizit.¹³¹

Vnitřní opravy se týkaly téměř všech prostor celého divadla. Nejtěžší úkol čekal na restaurátory. Rekonstrukce hlediště byla vzhledem k památkové ochraně tohoto prostoru svým rozsahem velmi omezena, čekala jej zejména restaurátorská proměna. Jednalo se zde pouze o výměnu sedadel a instalaci technického bloku.¹³² Umělecko-řemeslné práce štukatérské, malířské a pozlacovačské prováděla firma Štuko Praha. V hledišti byly restaurovány omítky stropu, štukatérské výzdoby balkonových poprsníků, výzdoba proscénia a karyatidy na čelech přiček mezi lóžemi. Společně s restaurováním uměleckých děl probíhala i rekonstrukce hladkých omítek. Bohatě zdobený a secesně vymalovaný strop byl restaurován pod přísným dohledem památkového úřadu. Některé malby na stropě si udržely neporušený stav a stačilo použít pouze lokální retuše, zpevnit některé části a vše profesionálně očistit. Při restaurátorském průzkumu byly také objeveny zakryté secesní malby, které byly odborně přeneseny na pauzovací papír a následně restaurovány.¹³³ Rekonstrukci doprovázely také nečekané situace, se kterými se museli stavitelé vypořádat. Například při nedostatku plátkového zlata musela firma

¹²⁹ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, BÍLÁ, Inka. In *Pravda*. Rekonstrukce Velkého divadla v Plzni úspěšně pokračuje: Cestou úzké spolupráce. Ze dne 7. dubna 1981.

¹³⁰ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, BARTÍK, Pavel. In *Svět socialismu*. Divadlo. Praha. Ze dne 19. února 1986.

¹³¹ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni. Knihovna, NOVÝ, Otakar. In *Časopis Architektura ČSR*. Ročník 1988/1. Článek Rekonstrukce Divadla J. K. Tyla v Plzni.

¹³² Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Projektový archiv, Architektonická studie, Divadlo J. K. Tyla, SÚRPMO Praha, 1971, č.orig. 037-4-4302.

¹³³ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 2707/84, Divadlo J. K. Tyla v Plzni – rozšíření restaurování maleb, Dopis ze dne 25. června 1984.

Štuko Praha pro pozlacovačské práce použit v rámci možností i rozdílný materiál.¹³⁴ Plátkové zlato bylo použito hlavně na nejexponovanější část jeviště – proscénium. Hlediště rekonstrukcí získalo nové, moderní a pokrokové barvy. Oproti původní modré, šedé a zlaté¹³⁵ se interiér oblékl do bílé (stropní podhled lóží a balkónů), karmínové červené (tapety, podlahy a čalounění), zlaté (poprsníky galerií) a barevné (stropní malby).¹³⁶

Také foyer byla věnována náležitá pozornost a prošlo celkovou rekonstrukcí [23]. Důležitou částí oprav bylo i restaurování dvou protějších závěsných obrazů, jež tvoří dominantu tohoto prostoru. Obnovit tyto obrazy Pohádku a Pověst měl akademický malíř V. Frič, který provedl sejmutí obrazů, jejich vypnutí, rámování a čištění. Během těchto prací však onemocněl, nemohl se naplno věnovat restaurátorským činnostem a začal vznikat časový posun termínu dokončení. Tuto nastalou situaci začala řešit umělecká komise, která navrhla a poté pověřila restaurací obrazů akademické malířky J. Švédovou a A. Moravcovou.¹³⁷ Obraz **Pohádka**, jenž byl namalován olejovými barvami na plátěnou podložku, byl velmi znečištěn. Plátno bylo sešlé a prořídilé, a z toho důvodu musela akademická malířka J. Švédová přistoupit k celkové rentoaláži¹³⁸ (metoda podlepení starého plátna novým). Obraz **Pověst** postihl stejný osud jako **Pohádku**. Také zde se jednalo o intenzivní znečištění obrazu a viditelnou krakeláž¹³⁹ (povrchové trhlinky jsou projevem stárnutí obrazu vlivem vlhkosti vzduchu), která probíhala barevnou vrstvou malby. Obrazy byly očištěny, vytmeleny a vyretušovány akvarelovými barvami. Na závěr byla malba zafixována matným lakem.¹⁴⁰

¹³⁴ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Vyjádření k průvodní zprávě na štukatérské, pozlacovačské a malířské práce v Divadle J. K. Tyla v Plzni, Dopis ze dne 26. dubna 1983.

¹³⁵ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, BARTÍK, Pavel. In *Svět socialismu*. Divadlo. Praha. Ze dne 19. února 1986.

¹³⁶ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Barevné řešení hlediště DJKTyla, Dopis ze dne 13. dubna 1984.

¹³⁷ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 327/85, Restaurování 2 záv. Obrazů z foyeru divadla J. K. Tyla. Dopis ze dne 21. ledna 1985.

¹³⁸ „Rentoaláž (restaurátorské) podlepení malby na plátěné podložce novým plátnem.“ PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. Akademický slovník cizích slov. s. 658.

¹³⁹ „Krackela - výtv. trhlinka v barevné vrstvě malby.“ PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. Akademický slovník cizích slov. s. 428.

¹⁴⁰ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Sign. R-13/F, Restaurátorská zpráva závěsné obrazy Pohádka, Pověst z 18. února 1986.

Nelehký úkol čekal na restaurátory i při obnově slavnostní opony od malíře Augustina Němejce. Toto rozsáhlé plátno s olejovou malbou na bílém podkladu bylo silně zvlňené a na mnoha místech protržené. Opona byla v předešlých letech opravována, což dokazovaly i plátěné záplaty a lokální retuše. Ovšem všechny zásahy byly prováděny v budově divadla a vzhledem k nedostatku prostoru nebyly dostatečné. Při této rozsáhlé rekonstrukci byla opona sejmuta a převezena do kláštera v Plasích, kde byla restaurována. Plátno bylo očištěno, trhliny vyplněny novými plombami, řasení odstraněno opakovaným vlhčením a žehlením. Následně byla opona vypnuta a podlepena novou bavlněnou tkaninou. Z malby byly odstraněny všechny nežádoucí defekty a jejich retuš byla provedena akvarelem a olejovými barvami. Po dokončení restaurátorských prací byla opona vrácena do divadla [24], kde byla vypnuta na kovový rám a opatřena ochrannou vrstvou laku s příměsí včelího vosku.¹⁴¹

Velkou renovací prošla fasáda celého objektu [25]. V první fázi byla provedena omítka na nově dostavěné přístavbě a na místech, která byla značně porušena. Poté byl na omítku aplikován nátěrový systém Akronát. Tento systém byl vybrán na základě požadavků jako je trvanlivost i v silně znečištěném prostředí, paropropustnost, dobrá přilnavost a výborné krycí vlastnosti.¹⁴² Fasáda dostala členité barevné provedení různých okrových odstínů.

Jedním z posledních kroků rekonstrukce po odstranění lešení bylo usazení restaurovaných kandelábrů před průčelím budovy. Dekorativní osvětlovací pylony [26], každý o váze cca 1 200 kg a výšce 3 800 mm, byly restaurovány společností Českého fondu výtvarných umění.¹⁴³

Výše uvedené informace o rekonstrukci divadla jsou jasným důkazem lidského nadšení, obrovského úsilí a vynikající práce: „*Nová střecha i fasáda, vyměněná a natřená okna, restaurované sochy, zábradlí, kovové ozdoby i slavnostní lucerny jako kdyby je zrovna přivezli z továrny, obnovené zlacení i štuky, teráska s docela nedávno národním*

¹⁴¹ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Sign. R-12/F, Zpráva o restaurování slavnostní opony z divadla J. K. Tyla v Plzni.

¹⁴² Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129. Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 4886/84, Plzeň – divadlo J. K. Tyla; technologie obnovy fasády, Dopis ze dne 21. listopadu 1984.

¹⁴³ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Sign. R-14/F, Zpráva o restaurování dekorativních litinových sloupů před vstupem do budovy divadla J. K. Tyla v Plzni, Ze dne 27. ledna 1986.

umělcem Aloisem Soprem vytvořenou sochou Josefa Kajetána Tyla, navazující na betonové chodníčky a schodiště, citlivě začleněné do architektonicky upraveného okolního terénu...“¹⁴⁴ Divadlo po renovaci získalo komplexní moderní elektro osvětlovací systém s paměťovými elementy, diaprojektory vytvářejícími dojem stmívání/rozednívání. Dále vybavení umožňující simulaci ohně i deště a mnoho jiných uměleckých efektů. Jevištní moderní technika obsahuje dva propadlové stoly, točnu o průměru deseti metrů ovládanou elektrickým pohonem. Byla nainstalována nová zvuková technika, vzduchové ventilátory pro regulaci vzduchu, vzduchotechnika, protipožární klapky signalizující vzniklý požár. V jevišti a v některých okružních chodbách byla položena gumová podlahová krytina. Novinkou byla i průmyslová televize skládající se ze sedmi kamer a patnácti monitorů.¹⁴⁵ Generálním dodavatelem rekonstrukce stavby [27][28] byl Okresní stavební podnik Klatovy, přičemž na stavbě denně fungovalo sto padesát až dvě stě pracovníků. Náklady na rekonstrukci dosáhly celkové výše sto osmdesát jedna milionů korun. Kolaudace proběhla 20. prosince 1985¹⁴⁶ a následujícího roku dne 15. února 1986 otevřela brány divadla nová inscenace **Prodané nevěsty**.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, BARTÍK, Pavel. *In Svět socialismu*. Divadlo. Praha. Ze dne 19. února 1986.

¹⁴⁵ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, ROSENDORF, Jindřich. *In Svobodné slovo*. Divadlo plně krás. Praha. Ze dne 13. února 1986.

¹⁴⁶ Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, BARTÍK, Pavel. *In Svět socialismu*. Divadlo. Praha. Ze dne 19. února 1986.

¹⁴⁷BRABEC, Zbyněk. Český hudební slovník osob a institucí: Divadlo Josefa Kajetána Tyla v Plzni [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z:

<https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/component/mdictionary/?task=record.record_detail&id=8091>

11. Závěr

Cílem mé práce bylo přiblížit a časově zmapovat tři důležité milníky divadla, tj. období, které předcházelo výstavbě, stavbu budovy a v poslední řadě také následnou a ve finále velmi nákladnou, kompletní rekonstrukci. Na této časové ose jsou též zachyceny a představeny významné osobnosti tehdejší doby, které svou uměleckou výzdobou přispěly ke kráse a ojedinělosti tohoto objektu. Historie výstavby Divadla J. K. Tyla v Plzni má své počátky již v 19. století, kdy se na území města Plzně začala objevovat první ochotnická představení konaná v německém jazyce. Rozvoj města přinesl i přeměnu těchto ochotnických celků do podoby stálé divadelní scény. První kamenné divadlo, jež zahájilo svou činnost v listopadu roku 1832, mělo ve svém repertoáru díla hraná převážně v německém jazyce. V té době však proces národního obrození již velmi silně rezonoval do veškerého městského dění, bylo velkou snahou představitelů plzeňského zastupitelstva prosadit rovnoprávnost českého a německého jazyka. První vlastenecké vítězství proběhlo v roce 1868 přehlasováním německé protistrany ve volbách. Následkem tohoto úspěchu bylo, že od té doby v divadle v Riegrovo ulici převažoval již výhradně repertoár v češtině. Němečtí obyvatelé na tuto skutečnost reagovali výstavbou nového divadla v Goethově ulici.

Velmi rychle rozrůstající se Plzeň si však žádala větší, modernější a velkolepější stavbu pro své divadelní aktivity. V červnu roku 1886 byla vyhlášena veřejná soutěž, která však vítěze ne zvolila. Šance na vítězství ve volbě mělo několik zdařilých návrhů, nakonec byl k vypracování projektu povolán architekt Antonín Balšánek. Dne 20. ledna 1899 bylo purkmistrovským úřadem vydáno stavební povolení. Práce začaly okamžitě a intenzivně a po dvou letech byla dne 27. září 1902 novorenesanční budova divadla otevřena slavnostní zpěvohrou Libuše od Bedřicha Smetany. Bezesporu vrcholným dílem bylo zhotovení slavnostní opony s názvem - *Plzeň vítá Uměny na prahu nového divadla* od nepomuckého rodáka Augustina Němejce.

Práce popisuje i poslední milník, a to období konce 70. let 20. století, kdy byl stav divadla vyhodnocen jako havarijní a nutnost oprav nevyhnutelná. Opravy byly rozděleny do dvou částí. První část rekonstrukce probíhala za plného provozu divadla. Druhá etapa přestavby si na konci října roku 1980 vyžádala úplné uzavření divadla na dlouhých pět let. V rámci této celkové rekonstrukce bylo kromě mnohých úkonů provedeno i rozšíření divadla o zcela novou přístavbu. Opětovné slavnostní otevření divadla proběhlo dne 15.

února 1986 a bylo provázeno jednou z nejvíce oblíbených českých oper od věhlasného skladatele Bedřicha Smetany, **Prodanou nevěstou**.

Na umělecké výzdobě divadla se podílelo mnoho významných umělců tehdejší doby. Na počest významného českého dramatika byla v roce 1902 do foyer umístěna busta Josefa Kajetána Tyla. Dne 3. května 1958 bylo Divadlo J. K. Tyla prohlášeno za kulturní památku a dne 12. prosince 1969 byla budova zařazena do seznamu státních kulturních památek.

Při psaní této práce jsem využila mnohých zdrojů. Důležitý a velmi zajímavý zdroj pro zpracování práce byl archivní průzkum, který mi přinesl nejen spoustu informací o historii divadelních budov v Plzni, ale získala jsem také všeobecný přehled o historii města Plzně. Díky této práci v terénu jsem poznala neobyčejně vstřícné a laskavé odborníky ve všech institucích, které jsem navštívila: Archiv města Plzně, Archiv Divadla J. K. Tyla, Archiv Národního památkového ústavu, Studijní vědecká knihovna plzeňského kraje, Knihovna Západočeského muzea.

12. Seznam použité literatury

12.1 Tištěné zdroje

1. BERNHARDT, Tomáš et al. Plzeň: průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti = Pilsen: guide through the architecture of the town from the beginning of the 19th century to present day. Vyd. 1. Plzeň: Pro Statutární město Plzeň vydala Nava, 2013. 335 s. ISBN 978-80-7211-433-7.
2. BLÁHA, Jiří et al. Malované opony divadel českých zemí. Vydání první. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu v Praze - NIPOS, 2010-2017. 2 svazky (411; 333 stran). ISBN 978-80-7068-238-8.
3. BLÁHA, Jiří et al. Malované opony divadel českých zemí. Vydání první. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu v Praze - NIPOS, 2010-2017. 2 svazky (411; 333 stran). ISBN 978-80-7068-313-2.
4. ČEPELÁK, Václav et al. Dějiny Plzně. II, Od roku 1788 do roku 1918. Vyd. 1. V Plzni: Západočeské nakladatelství, 1967. 296 s., [32] s. obr. příl.
5. ČIPERA, Josef a BALŠÁNEK, Antonín. Nové divadlo král. města Plzně: Na paměť slavnostního otevření dne 27. září 1902 vydala Rada Městská: Městská rada 1899-1902. Plzeň: Obec král. města Plzně, 1902. 35 s.
6. DOMANICKÝ, Petr a JEDLIČKOVÁ, Jaroslava. Plzeň v době secese: architektura a urbanismus, malířství, sochařství a umělecké řemeslo v architektuře v letech 1896-1910. Vyd. 1. Plzeň: Nava, 2005. 143 s. ISBN 80-7211-184-1.
7. DOUŠA, Jaroslav a kol. Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7.
8. HILMERA, Jiří. Česká divadelní architektura = Czech theatre architecture = Theaterarchitektur der Tschechischen Republik. 1. vyd. Praha: Divadelní ústav, 1999. 319 s. ISBN 80-7008-087-6.
9. JAVORIN, Alfred. Divadla a divadelní sály v českých krajích. I. díl, Divadla. Praha: Umění lidu, 1949. 318 s.

10. KŘÍŽ, František, ed. Divadlo města Plzně v letech 1902-1927: jubilejní spisek. Plzeň: Nákladem města Plzně, 1927. 205 s.
11. PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. Akademický slovník cizích slov. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 834 s. ISBN 80-200-0607-9.
12. Plzeňské listy. V Plzni: J.R. Port, 1875-1911. ISSN 1804-0187.
13. RŮŽIČKA, David. Plzeňská tajemství. Vyd. 1. Plzeň: Nava, 2009. 116 s. ISBN 978-80-7211-332-3.
14. SKOLKA, Jan. Augustin Němejc: malíř Plzně a Plzeňska. Vyd. 1. Plzeň: Nava, 2000. 59 s. ISBN 80-7211-079-9.
15. Sto let českého divadla v Plzni: 1865-1965. Sborník. 1. vyd. Editor Jan Procházka. V Plzni: Západočeské nakladatelství, 1965. 309 s., 104 s. obr. příl.

12.2 Archiválie

1. Archiv Divadla J. K. Tyla. Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, NĚMEJC, Rostislav Václav. *In Rodopisná revue 4 zima 2007.* Předci, život a dílo akademického malíře Augustina Němejce (1861–1938).
2. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, KEJHA, Josef a JANOUŠKOVEC, Jiří. *In Zaniklá Plzeň.* Prokopově třídě dnes chybí začátek (15).
3. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, ROSENDORF, Jindřich. *In Svobodné slovo.* Divadlo plné krás. Praha. Ze dne 13. února 1986.
4. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, ICHOVÁ, Eva. *In Plzeňská divadelní revue.* Divadelní budovy v Plzni. 1/2027.
5. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Bílá, Inka. *In Pravda.* Rekonstrukce Velkého divadla v Plzni úspěšně pokračuje: Cestou úzké spolupráce. Ze dne 7. dubna 1981.
6. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, BÍLÁ, Inka. *In Pravda.* Z prvního dějství proměny plzeňského divadla: Pro nás i další generace. Dne 17. října 1979.
7. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Sign. R-12/F, Zpráva o restaurování slavnostní opony z divadla J. K. Tyla v Plzni.
8. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Sign. R-13/F, Restaurátorská zpráva závěsné obrazy Pohádka, Pověst z 18. února 1986.
9. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, BARTÍK, Pavel. *In Svět socialismu.* Divadlo. Praha. Ze dne 19. února 1986.

10. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Sign. R-14/F, Zpráva o restaurování dekorativních litinových sloupů před vstupem do budovy divadla J. K. Tyla v Plzni, Ze dne 27. ledna 1986.
11. Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, HYKEŠ, František. *In Pravda*. Plzeň byla po Praze první, která z vlastních prostředků postavila uměním dramatickým i hudebním důstojný stánek. Ze dne 24. října 1981.
12. Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign, K (1197), Městské divadlo, Stavební závady, Průvan, Zpráva ze dne 4. prosince 1902.
13. Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign, K (1198), Městské divadlo, Požár skladiště, Protokoly o požáru, náhradní malírna a skladiště, Zprávy ze dne 6. září 1922 a 22. září 1922.
14. Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign, K (1198), Městské divadlo, Busty, Busta Pavla Švandy ze Semčic, Dopis ze dne 22. listopadu 1926.
15. Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign, K (1197), Městské divadlo, Projekční kabina v hledišti, Opis ze dne 12. února 1924.
16. Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign, K (1197), Městské divadlo, Budova – udržování fasády a divadla, Zpráva ze dne 26. dubna 1923.
17. Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign, K (1198), Městské divadlo, Busty, Budilova busta ve foyeru Městského divadla, Dopis ze dne 7. října 1927.
18. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Knihovna, NOVÝ, Otakar. *In Časopis Architektura ČSR*. Ročník 1988/1, Článek Rekonstrukce Divadla J. K. Tyla v Plzni.
19. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního

seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Dopis č.j.:853/65, Záznam o prohlídce sochařské výzdoby Divadla J. K. Tyla v Plzni dne 20. dubna 1965.

20. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Projektový archiv, Architektonická studie, Divadlo J. K. Tyla, SÚRPMO Praha, 1971, č. orig. 037-4-4302.
21. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Dopis č.j.:2631/70, Žádost o vydání havarijního výměru na budovu Velkého divadla, 3. září 1970.
22. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Dopis č.j.:2775/67, Restaurace plastik Velkého divadla, 1. listopadu 1967.
23. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Zápis jednání o rekonstrukci Tylova divadla v Plzni ze dne 18. listopadu 1971.
24. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 840/77, Zápis z výrobního výboru konaného dne 15. února 1977 v KPO-Stavprojekt Plzeň.
25. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 3551/76, Zápis z výrobního výboru konaného 3. srpna 1976 v KPO-Stavprojekt, Zapsáno 4. srpna 1976.
26. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 3552/76, Oprava divadla J. K. Tyla v Plzni, Dopis ze dne 20. srpna 1976.

27. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 3374/80, Zpráva o prohlídce restaurátorského díla, Dopis ze dne 16. září 1980.
28. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Zpráva o prohlídce restaurátorského díla, Korintské a jónské sloupy.
29. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 65/81, Zpráva o prohlídce restaurátorského díla, Dopis ze dne 15. prosince 1980.
30. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 877/81, Divadlo J. K. Tyla v Plzni – oprava severní terasy, Dopis ze dne 16. března 1981.
31. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 6/81, Stavební povolení, Dopis ze dne 25. října 1980.
32. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 2707/84, Divadlo J, K, Tyla v Plzni – rozšíření restaurování maleb. Dopis ze dne 25. června 1984.
33. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Vyjádření k průvodní zprávě na štukatérské, pozlacovačské a malířské práce v Divadle J. K. Tyla v Plzni, Dopis ze dne 26. dubna 1983.

34. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, Barevné řešení hlediště DJKTyla, Dopis ze dne 13. dubna 1984.
35. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 327/85, Restaurování 2 záv. Obrazů z foyeru divadla J. K. Tyla, Dopis ze dne 21. ledna 1985.
36. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Spisový archiv, Plzeň budova Divadla J. K. Tyla, Smetanovy sady 16/čp. 1129, Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek 26081/4-3585, č. j.: 4886/84, Plzeň – divadlo J. K. Tyla; technologie obnovy fasády, Dopis ze dne 21. listopadu 1984.

12.3 Elektronické zdroje

1. Akademický bulletin Akademie věd České republiky: *Antonín Balšánek* [online]. 23. Praha: Tiskové oddělení Kanceláře AV ČR, 1993-2016, 2015 [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1210-9525. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/knav/view/uuid:c5273e8c-cefa-4628-9abf-720ccf860542?article=uuid:d4ef1b93-a916-4a11-9c32-20654a82df30>
2. Architekt - Balšánek Antonín. *Prázdné domy* [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <https://prazdnedomy.cz/domy/architekti/detail/78>
3. Augustin Němejc – malíř Plzeňska: *Augustin Němejc – nepomucký rodák* [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.augustin-nemejc.cz/augustin-nemejc-nepomucky-rodak/>
4. BRABEC, Zbyněk. *Český hudební slovník osob a institucí: Divadlo Josefa Kajetána Tyla v Plzni* [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/component/mdictionary/?task=record.record_detail&id=8091
5. LUKESŠ, Zdeněk. *Lidovky: Mistr konzervativních kompozic. Významný architekt Antonín Balšánek zemřel před 100 lety* [online]. Praha, 2021 [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/design/mistr-konzervativnich-kompozic-vyznamny-architekt-antonin-balsanek-zemrel-pred-100-lety.A210209_105359_Inbydleni_ape
6. Národní památkový ústav. Památkový katalog: *Divadlo J. K. Tyla* [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/divadlo-j-k-tyla-137233>
7. Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K slavnostnímu týdnu plzeňskému. [online]. Ročník 38. 23. 9. 1902. č. 217. s. 2. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187 Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:bf57d420-7765-11de-b9f4-000d606f5dc6?page=uuid:f1ac4e89-ab62-4fb5-86dc-2d9f11aa4691>
8. Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K slavnostnímu týdnu plzeňskému. [online]. Ročník 38. 24. 9. 1902. č. 218. s. 1. [cit. 2023-04-22]. ISSN

- 1804-0187. Dostupné z: <<https://ndk.cz/view/uuid:d07abb00-7765-11de-a243-000d606f5dc6?page=uuid:f78fbfef-977a-40b9-980b-bdefe0c2ee7c>>
9. Národní technická knihovna: *Plzeňské listy*. K otevření nového městského plzeňského divadla v Plzni. [online]. Ročník 38. 27. 9. 1902. č. 221. s. 1-4. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1804-0187. Dostupné z: <<https://ndk.cz/view/uuid:2e585010-7767-11de-9a5f-000d606f5dc6?page=uuid:f9095912-7459-4fa0-8aa7-eafa1c44a162>>
 10. Plzeňský architektonický manuál: *Městské divadelní skladiště 1922–1923* [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://pam.plzne.cz/objekt/c2-330-mestske-divadelni-skladiste>>
 11. *PUBLICART: Výzdoba divadla J. K. Tyla v Plzni* [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<http://www.publicart.gavu.cz/vyzdoba-divadla-j-k-tyla-v-plzni/>>
 12. Panoch, Pavel. Databáze divadel: Městské divadlo Josefa Kajetána Tyla. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Plze%C5%88&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreId=9&detail=history&page=3>
 13. PURKERT, Jan. Databáze divadel: Městské divadlo Lorenzo Sacchetti. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?theatreId=966>>
 14. PURKERT, Jan. Databáze divadel: Německé divadlo Plzeň. *Theatre architecture*. [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Plze%C5%88&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreId=500>
 15. ZEMNAČÍKOVÁ, Alena. *Literární noviny*. Opona. [online]. 2001. 12 (21). s. 13. [cit. 11. 4. 2023]. ISSN 1210-0021. Dostupné z: <<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/12.2001/21/13.png>>
 16. ZOUBEK, Václav. *Databáze českého amatérského divadla: Opony: Plzeň, Divadlo J. K. Tyla, železná opona s ornamentálním vzorem, neznámý autor, asi*

1903 [online]. [cit. 11. 4. 2023]. Dostupné z:

<<https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=opona&id=627>>

17. Seznam obrázků

1. První divadelní budova v Riegrově ulici
2. Guido Reni, Aurora, 1613–1614, nástropní freska
3. Budova německého divadla v Goethově ulici
4. Dopis purkmistra Václava Petáka – vyhlášení veřejné soutěže
5. Soutěžní návrh Krásný & Hoffmann – pohled z Klatovské třídy
6. Soutěžní návrh Čenský & Kepka – pohled z Husovy ulice
7. Soutěžní návrh Balšánek - hled ze sadů Pětatřicátníků
8. Soutěžní návrh Krausse & Tölka – pohled z Klatovské třídy
9. Soutěžní návrh Kudery & Müllera – pohled z Klatovské ulice
10. Architekt Antonín Balšánek
11. Rybníček – místo, kde dnes stojí Divadlo J. K. Tyla
12. Perspektivní řez – návrh Antonín Balšánek
13. Lustr na stropě hlavního sálu
14. Lunety sochařů L. Šalouna a St. Suchardy
15. Augustin Němejc maluje oponu plzeňského divadla
16. Nové plzeňské divadlo
17. Plzeňské listy o otevření nového divadla
18. Busta Josefa Kajetána Tyla
19. Demolice divadla v Riegrově ulici
20. Poškození sochy Opera
21. Demolice německého divadla v Goethově ulici
22. Rekonstrukce – bourací práce
23. Restaurátorské práce ve foyer
24. Návrat opravené hlavní opony do divadla
25. Renovace omítky budovy
26. Osvětlovací pylony po rekonstrukci
27. Jižní pohled na divadlo – starý stav
28. Jižní pohled na divadlo – nový stav po rekonstrukci
29. Strop v hlavním hledišti – současný stav
30. Obraz Pohádka ve foyer – současný stav
31. Hlediště, lóže, jeviště a železná opona – současný stav

13.1 Obrazová příloha

Obrázek č. 1: První divadelní budova v Riegrově ulici

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, *Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Budovy divadel.*

Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 2: Guido Reni, *Aurora*, 1613–1614, nástropní freska

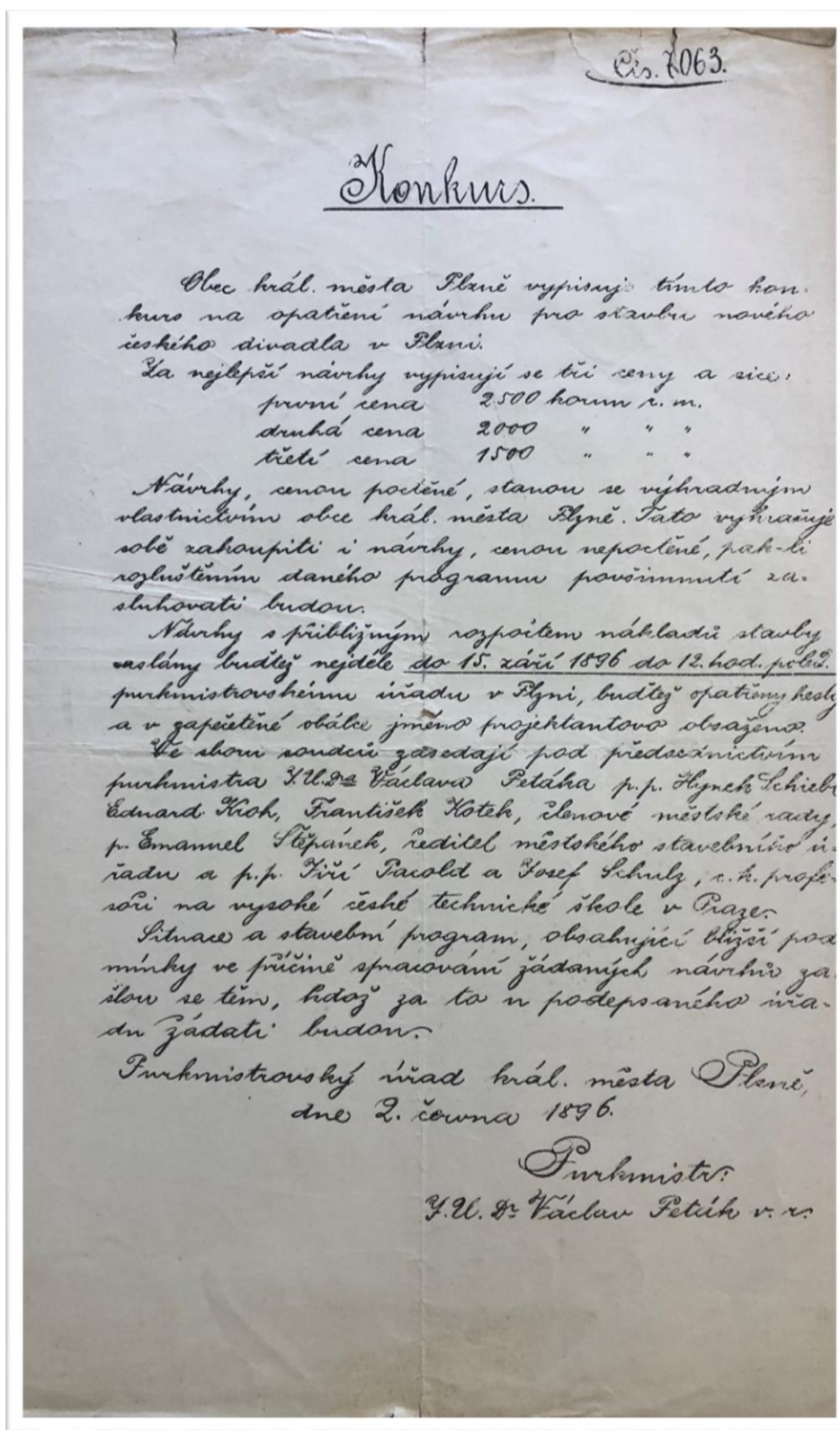
Převzato z: Dr. Shannon Pritchard, "Guido Reni, *Aurora*," in *Smarthistory*, July 19, 2015. [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://smarthistory.org/reni-aurora/>>

Obrázek č. 3: Budova německého divadla v Goethově ulici

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Budovy divadel.
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 4: Dopis purkmistra Václava Petáka – vyhlášení veřejné soutěže

Dostupné z: Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, Městská signatura, i. č. 855, sign. KB (2767), Divadlo, Nová budova divadelní, Otázka stavby nové divadelní budovy a informační materiál cizích měst, Dopis ze dne 2. června 1896.

Vyhledáno 22. 3. 2023

Obrázek č. 5: Soutěžní návrh Krásný & Hoffmann – pohled z Klatovské třídy

Převzato z: Národní technická knihovna (digit.), *Technický obzor V, Orgán spolku architektů a inženýrů v království Českém*, ročník 5, 10. 4. 1897, č. 10, s. 89 [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/ntk/view/uuid:c74b18fa-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:288e95e1-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

Obrázek č. 6: Soutěžní návrh Čenský & Kepka – pohled z Husovy ulice

Převzato z: Národní technická knihovna (digit.), *Technický obzor V, Orgán spolku architektů a inženýrů v království Českém*, ročník 5, 28. 2. 1897, č. 6, s. 45 [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/ntk/view/uuid:c74af1e6-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:28943adb-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

Obrázek č. 7: Soutěžní návrh Balšánek – pohled ze sadů Pětatřicátníků

Převzato z: Národní technická knihovna (digit.), *Technický obzor V, Orgán spolku architektů a inženýrů v království Českém*, ročník 5, 30. 4. 1897, č. 12, s. 1-2 [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/ntk/view/uuid:c74414c3-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:2889b427-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

Obrázek č. 8: Soutěžní návrh Krausse & Tölka – pohled z Klatovské třídy

Převzato z: Národní technická knihovna (digit.), *Technický obzor V, Orgán spolku architektů a inženýrů v království Českém*, ročník 5, 20. 12. 1897, č. 35, s. 313 [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/ntk/view/uuid:c742670f-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:288917d5-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

Obrázek č. 9: Soutěžní návrh Kudery & Müllera – pohled z Klatovské ulice

Převzato z: Národní technická knihovna (digit.), *Technický obzor V, Orgán spolku architektů a inženýrů v království Českém*, ročník 5, 10. 5. 1897, č. 13, s. 115 [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/ntk/view/uuid:c74b18fd-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:288f594b-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

Obrázek č. 10: Architekt Antonín Balšánek

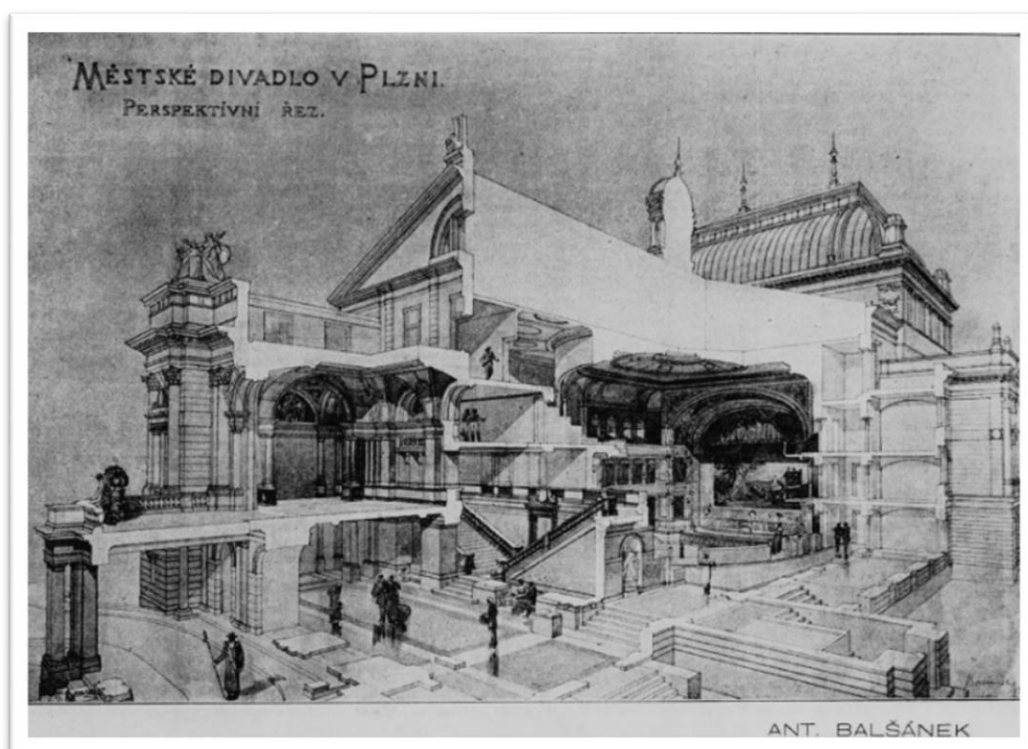
Převzato z: O městě Český Brod: Antonín Balšánek (1865-1921). Informační centrum Český Brod [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://ic.cvik.info/antonin-balsanek>>

Obrázek č. 11: Rybníček – místo, kde dnes stojí Divadlo J. K. Tyla

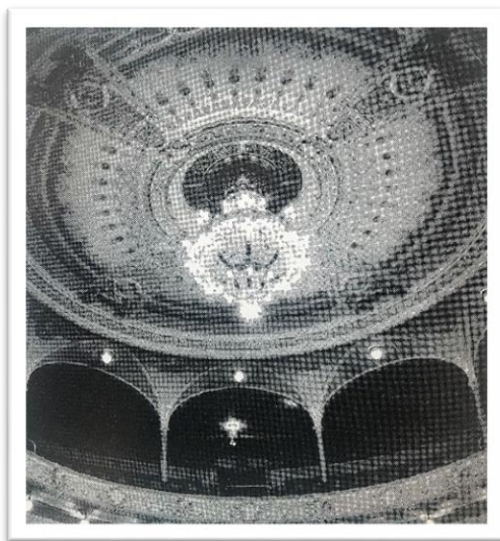
Převzato z: KŘÍŽ, František, ed. *Divadlo města Plzně v letech 1902-1927: jubilejní spisek*. Plzeň: Nákladem města Plzně, 1927, s. 19.

Obrázek č. 12: Perspektivní řez – návrh Antonín Balšánek

Převzato z: Národní technická knihovna (digit.), *Technický obzor V, Zlatá Praha, ročník 5, 11. 2. 1898, č. 14, s. 28* [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:bcaff364-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4cd7f12e-435e-11dd-b505-00145e5790ea>>

Obrázek č. 13: Lustr na stropě hlavního sálu

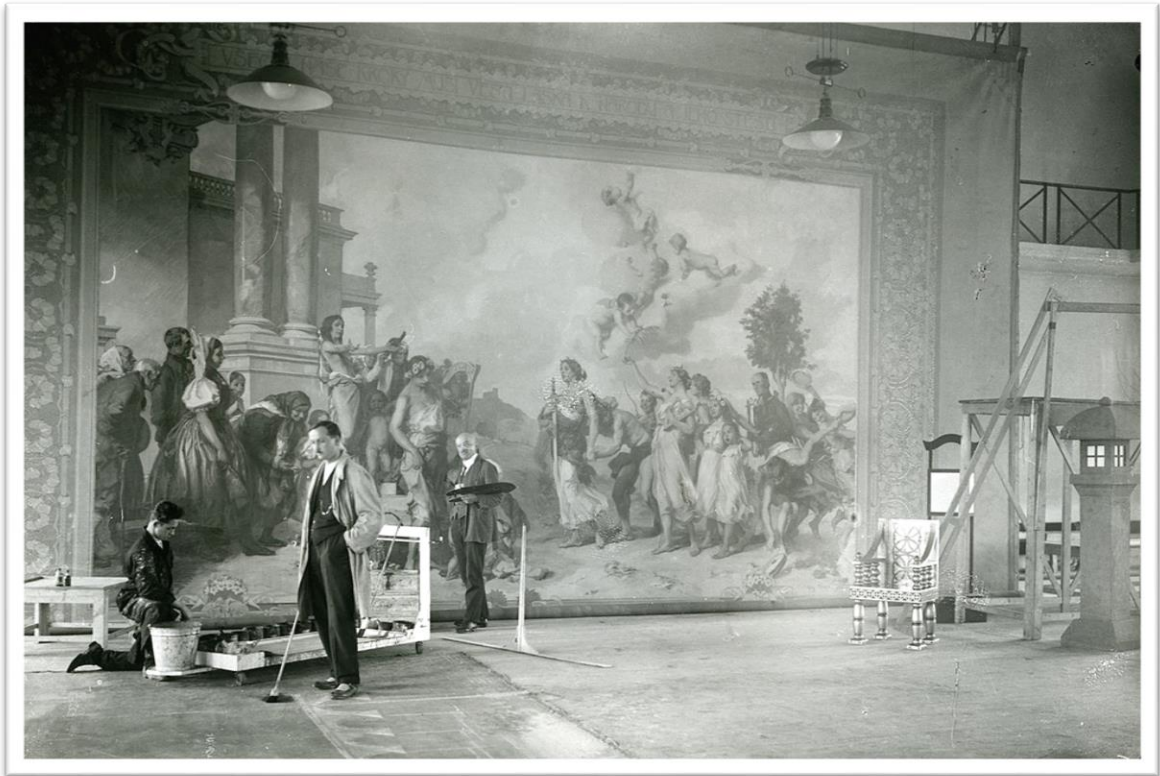
Převzato z: HILMERA, Jiří. Česká divadelní architektura, s. 210.

Obrázek č. 14: Lunety sochařů L. Šalouna a St. Suchardy

Převzato z: Brašna, Václav. PLZEŇ. Na počest konání XV. Sjezdu Komunistické strany Československa vydalo knihu Západočeské nakladatelství jako svou 338. publikaci v roce 1976, s. 22.

Obrázek č. 15: Augustin Němejc maluje oponu plzeňského divadla

Převzato z: *O divadle. Divadlo J. K. Tyla v Plzni* [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.djkt.eu/dalsi/o-divadle>

Obrázek č. 16: Nové plzeňské divadlo

Převzato z: *Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Rekonstrukce VD.*
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 17: Plzeňské listy o otevření nového divadla

1902. V sobotu, dne 27. září. 221. číslo.

PLZEŇSKÉ LISTY

dříve „Plzeňské Noviny“. — Založeny roku 1864.

Vycházejí denně v 6 hodin večer Telefon číslo 116. Jednotlivá čísla prodávají se po 8).	Předplatné obmění v Plzni: měsíčně 1 K 50 hal., čtvrtletně 4 K 50 hal. Půlročně 8 K., šestiměsíčně 6 K.	Redakce a administrace: Solská ulice čp. 256, v I. patře. (Národní knihovna J. R. Fort.) Inzeráty platí se při objednání
--	---	--

K otevření nového městského divadla v Plzni.

Vlast, národ, krásy, umění, ta heela
 a svatý plápol k otobv odkazům,
 jak jarní bouř květ stromů, dnes náv snesia
 v ten z nadšení a lásky vzrostlý dům,
 jež k rozjasnění myšlenek i slávy
 pro národ Libušin a její kraj —
 tam od Sudet až v krásné Pošumaví
 a od Labe až valy po Dunaj,
 i pro zapadlých dějin místa dávná,
 zde zbudovala Plzeň staroslavná.
 A matky Prahy za příkladem krásy
 dnes Plzeň k hodům umění se hlásí,
 by, jako sofe vchází v době ranní,
 všem českým krajům vzelo poctehání
 a jašným plápoláním šleho výš;
 by ozářilo dálnou krásy Hš
 i nepřítelských nástrah listivé srázy;
 by smáhalo se netušeným jasem,
 jenž nebledne a nekmitá se časem,
 leč stále roste víc a nezachází
 a žijí jas svůj k dálným končinám . . .
 Hle, ten náš láskou vykouzlený chrám,
 v němž básník životem své jeví snění,
 kde v plachý sen se všechen život mění
 a věkův uprchlých kde mláný dech
 i přítomnosti oval a chvat a ruch
 před zrskem vašim přejde po prknech,
 jak ondy kráčí přes rodinný luh
 i přes dalekých končin kraje cizí,
 by bdelý zhlíd jak vyvíjí se čin,
 jak divné děje rodí časů klin,

jak život vzniká, stoupá, klesá, mizí,
 by s citu strážím — s citu ladem,
 svůj život střežil děje za příkladem.

— — — — —

Nuž, vítám Vás, jež v slavnostní té chvíli,
 v náš Apollových družek ladný chrám,
 ved' jášající lásky anděl bílý
 a květy radosti svil vám i nám,
 a vlast přídobil lauru ratolestí.
 Nuž, vítám Vás! Dnes chrám náš dokotán;
 už hleďte jeho nitra skvostné divy;
 necht rozkvete kol uměň květný lán
 a dějin našich duch — šel, posud snivý —
 ať lice zakryté Vám v údiv zjeví
 a ukáže dob začlých na záchvěvy
 i na záchvěvy srdcí lidských v taji,
 jež dobrem rostou, slem pak zapadají,
 jak v bouři dítka málomocná slova,
 leč činem nadšených se vzkřísí anova
 a v šiky volá bojovníků řady,
 již chrámy budují i práva hrady.

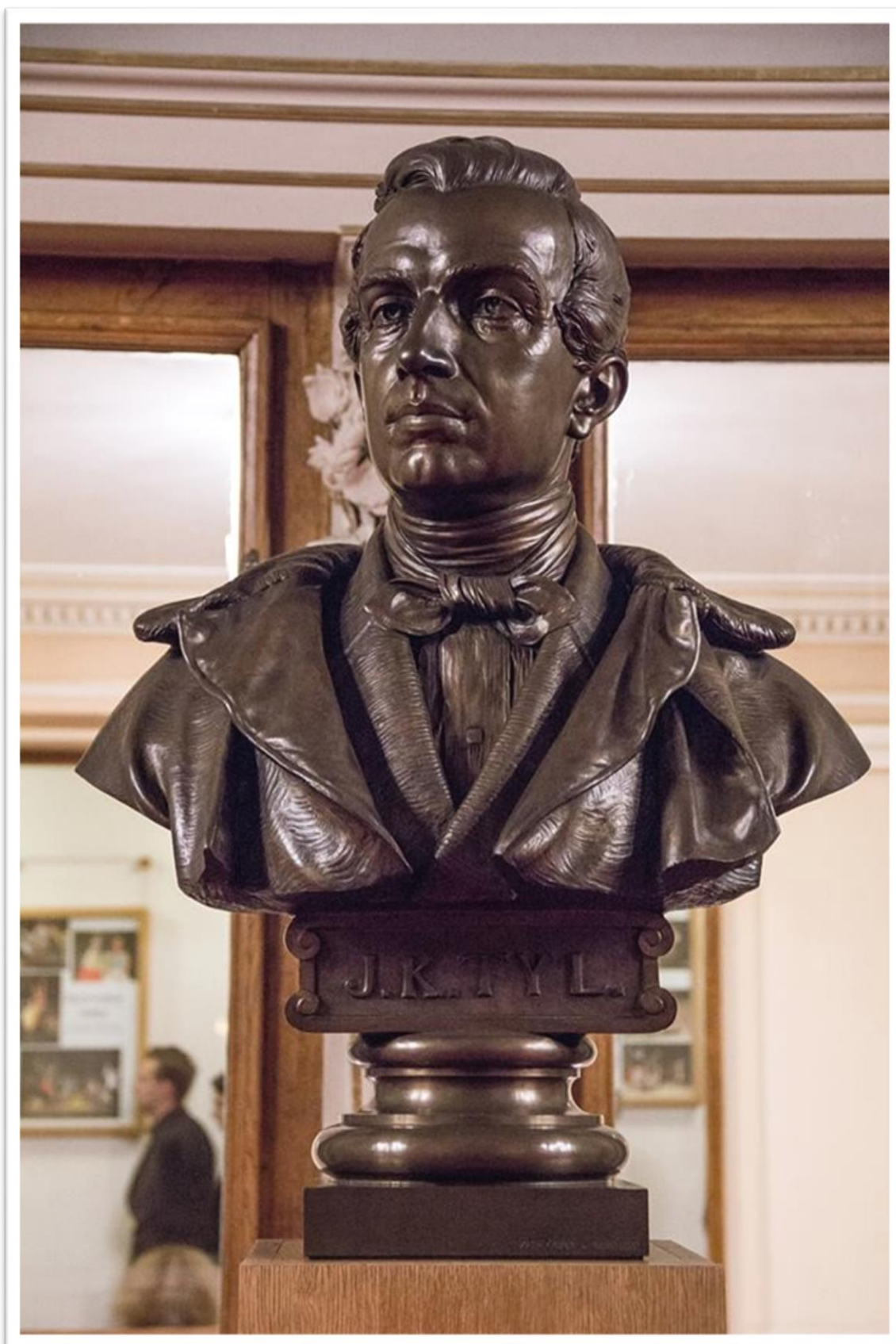
— — — — —

A Vám, již vznesli jste ten lidu chrám,
 Vám do budoucích věků pamět šlám;
 ať z přítomnosti nadšeného davu
 svou ozářenou povznesete hlavu,
 ať v každém rodné země nebespeři
 lid český Vám, jak my dnes Plzeň, vděčí,
 již s bohorodých Uměň vděčným plesem
 hold duši nadšených a lásku v srdci nesem.

Adolf Heyduk.

Převzato z: Národní technická knihovna (digit.), Plzeňské listy, ročník 38, 27. 9. 1902, č. 221, s. 1 [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:2e585010-7767-11de-9a5f-000d606f5dc6?page=uuid:f9095912-7459-4fa0-8aa7-eafa1c44a162&fulltext=divadlo>>

Obrázek č. 18: Busta Josefa Kajetána Tyla

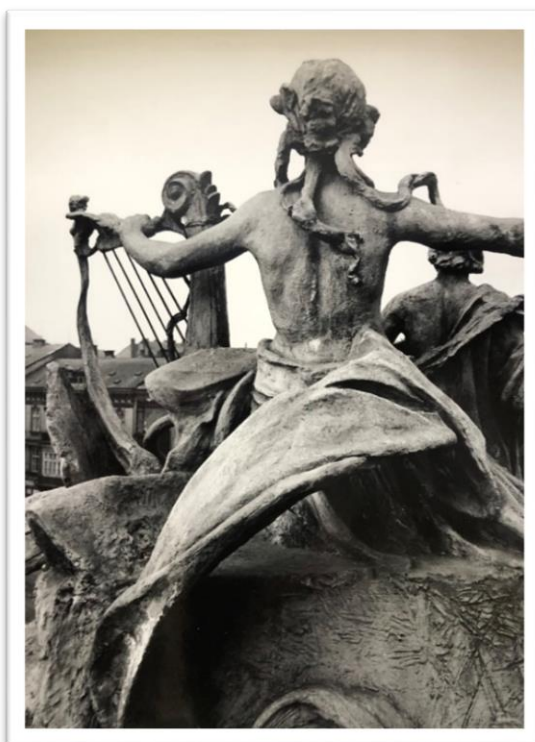
Převzato z: FUCHMAN, Lukáš. Katalog drobného umění na území Plzně: Bysta Josefa Kajetána Tyla. Křížky a vetřelci [online]. [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <<http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/757/>>

Obrázek č. 19: Demolice divadla v Riegrově ulici

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Budovy divadel.
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 20: Poškození sochy Opera

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Rekonstrukce VD.
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 21: Demolice německého divadla v Goethově ulici

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Budovy divadel, Obálka – Konec malého divadla 1976, Autor fotografie: PLZÁK Jiří.
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 22: Rekonstrukce – bourací práce

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Rekonstrukce VD.
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 23: Restaurátorské práce ve foyer

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Rekonstrukce VD.
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 23: Návrat opravené hlavní opony do divadla

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyl., Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Rekonstrukce VD.
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 25: Renovace omítky budovy

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Krabice s fotografiemi, Rekonstrukce VD.

Vyhledáno 16. 3. 2023

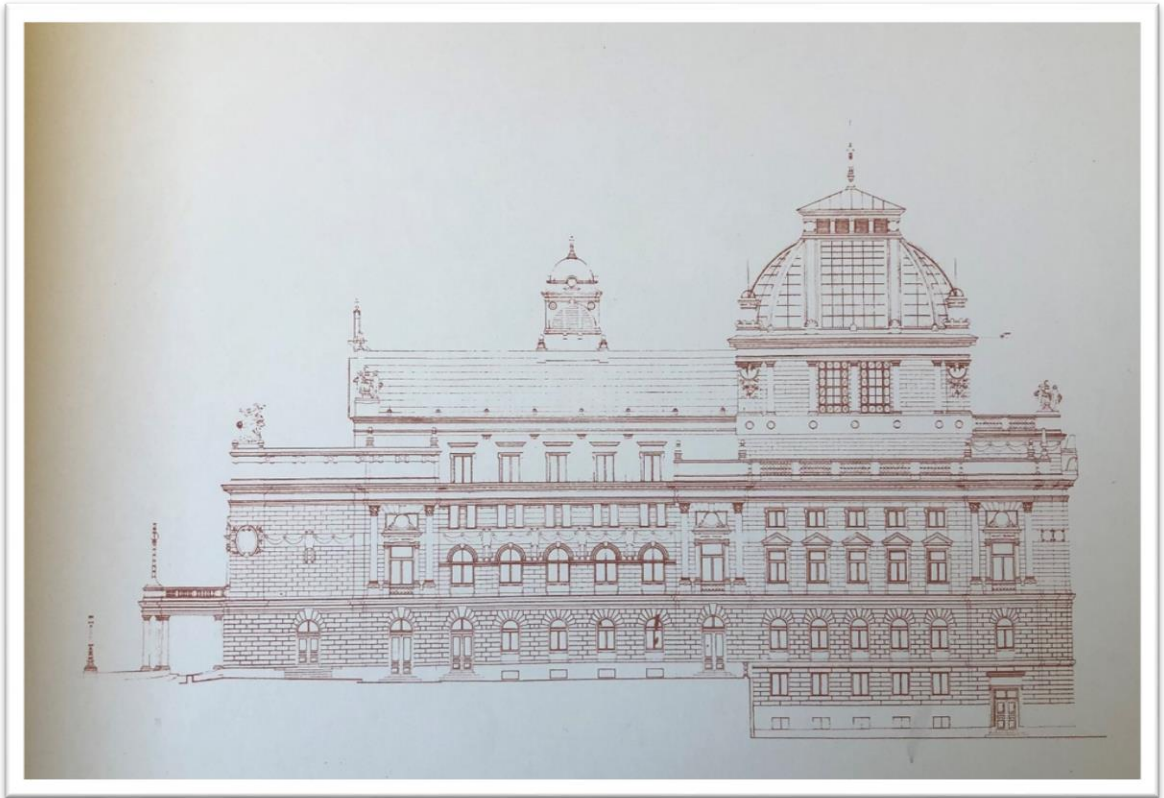
Obrázek č. 26: Osvětlovací pylony po rekonstrukci

Převzato z: Archiv Divadla J. K. Tyla, Složka dokumentů k budovám plzeňských divadel, Archiv 3, Kartotéka hnědá, Sign. R-14/F, Zpráva o restaurování dekorativních litinových sloupů před vstupem do budovy divadla J. K. Tyla v Plzni, Ze dne 27. ledna 1986.

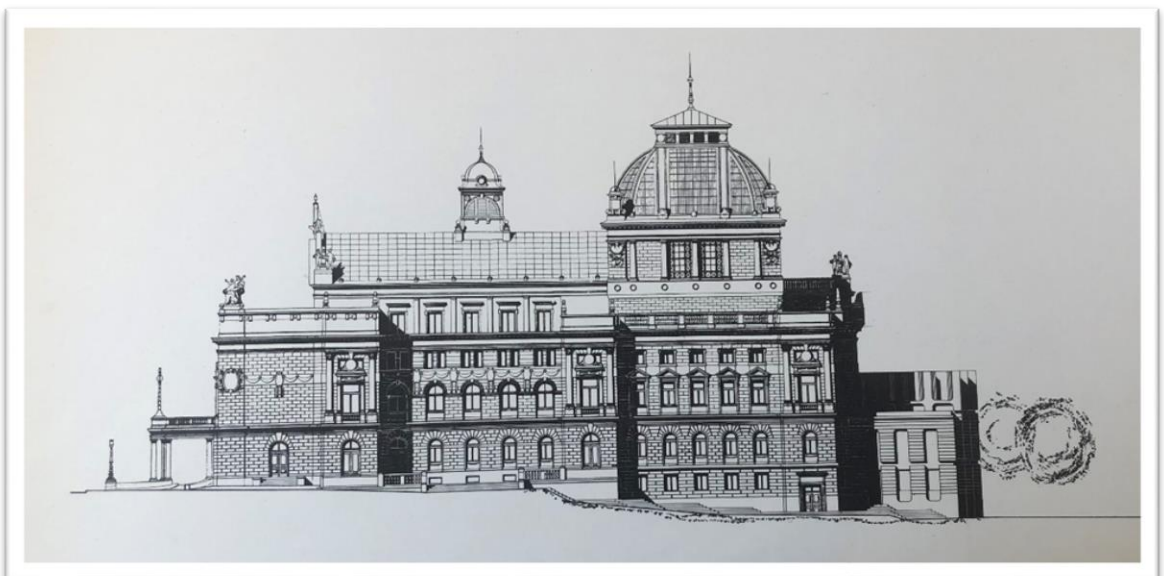
Vyhledáno 16. 3. 2023

Obrázek č. 27: Jižní pohled na divadlo – starý stav

Převzato z: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Projektový archiv, Architektonická studie, Divadlo J. K. Tyla, SÚRPMO Praha, 1971, č. orig. 037-4-4302.
Vyhledáno 17. 3. 2023

Obrázek č. 27: Jižní pohled na divadlo – nový stav po rekonstrukci

Převzato z: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Projektový archiv, Architektonická studie, Divadlo J. K. Tyla, SÚRPMO Praha, 1971, č. orig. 037-4-4302.
Vyhledáno 17. 3. 2023

Obrázek č. 29: Strop v hlavním hledišti – současný stav

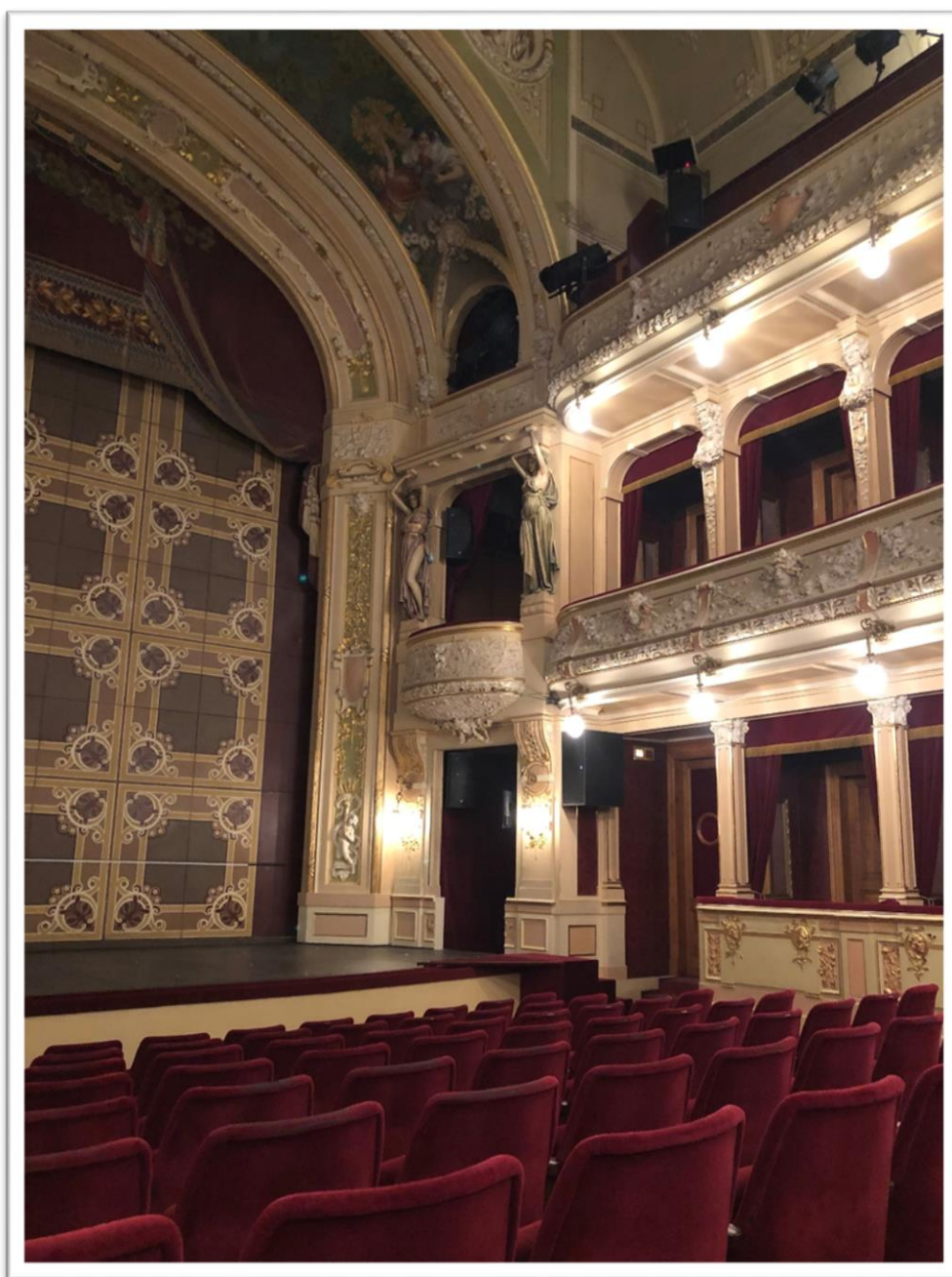
Převzato z: Archiv Lucie Sýkorové, fotografie pořízena autorkou 12. 12. 2022.

Obrázek č. 30: Obraz Pohádka ve foyer – současný stav

Převzato z: Archiv Lucie Sýkorové, fotografie pořízena autorkou 12. 12. 2022.

Obrázek č. 31: Hlediště, lóže, jeviště a železná opona – současný stav

Převzato z: Archiv Lucie Sýkorové, fotografie pořízena autorkou 12. 12. 2022.

Resumé

Práce představuje vývoj divadla v Plzni jak z pohledu historického, tak i kulturního. Je zde zachycen rozvoj prvních ochotnických společností, které účinkovaly především v německém jazyce. Proces národního obrození velmi promlouval i do divadelního dění a díky němu byly v Plzni zařazovány i české hry. Potřeba obyvatelstva po stavbě kamenného divadla se zvyšovala. První divadelní budovy se Plzeň dočkala roku 1832. Toto divadlo bylo od roku 1868 zadáno pouze pro česká představení, tedy němečtí přívrženci byli nuceni postavit vlastní dramatickou scénu. Německé divadlo bylo dokončeno v roce 1869 a Plzeň se stala vlastníkem dvou chrámů divadelního umění.

V této práci jsem se snažila podrobně popsat jednotlivé události, díky kterým vzniklo v Plzni ryze české divadlo, později nazývané Divadlo J. K. Tyla. K výstavbě vedla dlouhá cesta, kterou doprovázely přípravy, včetně důležitého rozhodnutí o jeho vhodném umístění. Nemalou měrou na věhlasu divadla přispěli i přední čeští malíři a sochaři, kteří se podíleli jak na vnější umělecké výzdobě budovy, tak i na výzdobě interiéru. Skvostným a unikátním dílem je opona zhotovená významným umělcem – Augustinem Němejcem. Běh času se propsal i do chýtrání budovy divadla a na přelomu období 70. a 80 let 20. století již nebylo možné divákům zajistit v divadelních prostorách bezpečí. V tomto období byl původní vzhled divadla změněn do podoby, kterou představuje až do současnosti.

The thesis presents the development of theatre in Pilsen, both from the historical and cultural context. It captures the development of the first amateur theatre companies, which performed mainly in German. The process of national revival spoke very much into theatrical events and thanks to it Czech plays were included in Pilsen. The population's need after the construction of a stone theatre was increased. The first theatre building in Pilsen was built in 1832. Since 1868, this theatre has been commissioned only for Czech performances and therefore the German partisans were forced to build their own dramatic stage. The German Theatre was completed in 1869 and Pilsen became the owner of two temples of theatrical art.

In this work I tried to describe in detail the individual events thanks to which a purely Czech theatre, later called the City Theatre of J. K. Tyl, was established

in Pilsen. The construction was a long journey, which was accompanied by preparations, including an important decision on its suitable location. Leading Czech painters and sculptors, who participated in both the exterior artistic decoration of the building and the interior decoration, contributed to the fame of the theatre to a considerable extent. A magnificent and unique work is a curtain made by an important artist – Augustin Němejc. The passage of time was also affected the deterioration of the theatre building and at the turn of the 70.'s and 80.'s of the 20. century it was no longer possible to ensure the safety of the spectators in the theatre premises. In this period, the original appearance of the theatre was changed into the form it has represented to the present day.